

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра фінансів і кредиту

Лінчевський Святослав Олександрович

Роль фінансово-промислових груп у повоєнному
економічному розвитку України

Кваліфікаційна робота магістра на здобуття
ступеня вищої освіти магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит з
поглибленим вивченням іноземної мови»

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:
канд. екон. наук, доцент, Черненко К.П.

Рецензент:
канд. екон. наук, доцент, Васильєв А.А.

Миколаїв 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП	9
1.1 Сутність поняття “фінансово-промислова група” та законодавче регулювання створення і функціонування фінансово-промислових груп	9
1.2 Внутрішня і зовнішня структура фінансово-промислових груп	19
1.3 Вплив фінансово-промислових груп на економічний розвиток: теоретичні аспекти	23
2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП	28
3. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	36
3.1 Фінансово-промислові групи України	36
3.2 Роль групи СКМ в економічній діяльності країни	39
3.3 Зарубіжні фінансово-промислові групи та їх внесок у повоєнний розвиток країн	59
4. НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП ТА ПОСИЛЕННЯ ЇХ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ	63
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Основним напрямом проведення дослідження є - всебічний розгляд та вивчення явища фінансово-промислових груп, як об'єднань підприємств, в контексті визначення їх потенційної ролі у економічному розвитку. Галузь вивчення економічного розвитку присвячена дослідженню аспектів, що сприяють процесам розвитку в країнах з низьким рівнем доходу. Такі аспекти визначаються як економічне зростання (кількісні зміни) та структурні зміни (якісні зміни) в економіці. Практична сторона цієї галузі визначається в політиках та практиках, що можуть застосовуватися на регіональному, національному та міжнародних рівнях урядами країн та міжнародними організаціями, з метою сприяння економічному розвитку країн та регіонів. Окремим напрямом є дослідження повоєнного економічного розвитку.

Економічний спад в Україні почався в 2014 році, з початком гібридної російської агресії на сході України. В подальшому, українська економіка пережила невеликий період відновлення, та 24 лютого 2022 року росія почала повномасштабне вторгнення з метою окупації та зміни політичного режиму в Україні. Вже більш як пів року російська армія щодня здійснює обстріли об'єктів військової та цивільної інфраструктури. Українська економіка вже зараз страждає від отриманих прямих збитків для житлового фонду та промисловості, втрачає потенціал до економічного розвитку через тривалі бойові дії на території країни та логістичні обмеження. Щодня втрачається значний потенціал до економічного зростання у майбутньому через нанесення шкоди довкіллю та природним ресурсам, руйнування інфраструктури.

Стратегія та ключові напрямки повоєнного економічного відновлення України мають досліджуватися вже сьогодні. Вже сьогодні можуть бути окреслені основні обмеження, визначені ключові точки впливу та розроблена стратегія економічне відновлення на національному рівні. В стратегії економічного відновлення України мають бути враховані довгострокові перспективи та плани України до членства ЄС.

Ключовими учасниками в області дослідження є власне фінансово-промислові групи; ключові підприємства, що входять до цих груп; їх кінцеві бенефіціари; держава, в особі Кабінету Міністрів, Міністерств, Національного Банку України.

Нині актуальним питанням залишається невизначеність перспектив та стратегії післявоєнного відновлення країни, враховуючи характерну для України структуру національної економіки, а також вплив фінансово-промислових груп на економічний та політичний розвиток. Групи компаній, що поєднують промисловий та фінансовий капітал мають велику кількість переваг для національної економіки, однак в той же час несуть в собі певні загрози для сталого економічного розвитку.

Значний внесок у розробку теоретичних та методологічних аспектів виникнення та функціонування фінансово-промислових груп та інших коопераційних об'єднань та їх основ, висвітлено у працях відомих зарубіжних учених: Р. Гільфердінга, Дж. Д. Гобсона, А. Маршалла, Д. Коммонса, У. Мітчелла, І. Фішера, М. Фрідмена, Д. Хікса та інших.

На сучасному етапі, дослідженням фінансово-промислових груп займаються такі автори, як В. Венгер, В.В. Волошенюк, Н.І. Литвиненко, Ю.М. Воробйов, М.М. Пашко, Т.А. Нікітіна, Є.А. Уткін, М.А. Ескиндаров, О.В. Плотніков, В.В. Костицький, Н.А. Кизим, Д.М. Сарсенбаєв, А.Ю. Корольов, К.А. Сурский, С.В. Медведчук, Ю. Уманців, Г. Уманців, С. Егоров, С. Маринин, В.А. Лаптев, С.В. Онишко та ін.

Питання щодо зарубіжного досвіду діяльності фінансово-промислових груп та можливості його використання в Україні досліджували такі автори, як: С.І. Соколенко, І.В. Алексеєв, М.І. Баталова, О. Борик, М. Вінницький, О. Різенко, В.В. Кокошинський, М.К. Галянтич, Н.М. Процун.

Тим не менш, питання емпіричної оцінки впливу діяльності фінансово-промислових груп на економічний розвиток та економічне зростання залишається нерозкритим. В останніх наукових публікаціях відсутні

методологічні дослідження з організації оцінки впливу фінансово-промислових груп на економіку.

Для визначення потенціалу використання фінансово-промислових груп у якості інструменту для сприяння економічному розвитку необхідно дослідити їх сутність та визначити якою може бути їх роль для українського соціально-політичного та фінансово-економічного середовища.

Метою роботи є удосконалення теоретико-методичних основ дослідження впливу фінансово-промислових груп на національну економіку та розробка практичних рекомендацій щодо посилення їх позитивного впливу на повоєнний економічний розвиток України. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

- 1) Дослідити сутність поняття “фінансово-промислова група” та здійснити аналіз законодавчого регулювання створення і функціонування фінансово-промислових груп;
- 2) Дослідити внутрішню та зовнішню структуру фінансово-промислових груп;
- 3) Систематизувати теоретичні підходи до визначення впливу фінансово-промислових груп на економічний розвиток;
- 4) Визначити інструментарій для оцінки впливу фінансово-промислових груп на національну економіку;
- 5) Здійснити аналіз фінансово-господарської діяльності фінансово-промислових груп України;
- 6) Визначити роль групи СКМ в економічній діяльності країни;
- 7) Здійснити аналіз ролі фінансово-промислових груп у повоєнному розвитку країн світу;
- 8) Розробити рекомендації щодо удосконалення функціонування фінансово-промислових груп та посилення їх позитивного впливу на національну економіку.

Основною гіпотезою дослідження є те, що фінансово-промислові групи спроможні стати рушійною силою післявоєнного економічного відновлення

України. Очікуваним результатом роботи є формування актуального визначення фінансово-промислових груп та розробка рекомендацій щодо посилення їх позитивного впливу на повоєнний економічний розвиток України.

В першому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто теоретичну основу явища фінансово-промислових груп, розглянуто його зміст та форму. Визначено місце фінансово-промислових груп серед інших форм об'єднань за рівнем їх централізації. Розглянуто внутрішню та зовнішню структуру фінансово-промислових груп, та критерії їх класифікації. Описано теоретичні переваги та недоліки функціонування фінансово-промислових груп для національної економіки, класифіковано маркери впливу фінансово-промислових груп на економіку.

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено систематизації методичних підходів до визначення впливу фінансово-промислових груп на економічний розвиток. В результаті було розроблено алгоритм оцінки впливу фінансово-промислових груп на економіку, що полягає у визначенні актуального переліку груп, вивченню їх структури, визначенні фінансово-господарських показників діяльності та оцінці їх питомої ваги в національній економіці.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи застосовано обґрунтований алгоритм оцінки впливу фінансово-промислових груп для аналізу 8 найбільших фінансово-промислових груп в Україні. Детально описана офіційна структура найбільшої фінансово-промислової групи України - групи СКМ, оцінено її вплив на економіку України та її втрати від повномасштабного російського вторгнення. Для розробки практичних рекомендацій зі стратегічного управління діяльністю фінансово-промислових груп проаналізовано історичний досвід створення та функціонування їх національних аналогів в Німеччині, Японії та Південній Кореї.

У четвертому розділі кваліфікаційної роботи викладено інтерпретацію отриманих результатів емпіричного аналізу ролі фінансово-промислових груп в економічній діяльності України та історичного аналізу діяльності об'єднань підприємств в інших країнах. Розроблено практичні рекомендації щодо

діяльності фінансово-промислових груп, із врахуванням виявлених проблем. Складено прогноз післявоєнного відновлення економіки України із врахуванням застосування зазначених рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що було *удосконалено*:

- методичний підхід до кількісної оцінки впливу та участі фінансово-промислових груп в економічній діяльності країни з урахуванням явної та прихованої форми впливу фінансово-промислових груп, а також враховуючи неформальний статус фінансово-промислових груп.

В роботі *набули подальшого розвитку*:

- класифікація фінансово-промислових груп, яка на відміну від існуючих передбачає визначення внутрішньої (фінансовий, промисловий, комерційний блок) та зовнішньої (горизонтальна, вертикальна, змішана) структури;

- практичне застосування таблиць витрат-випуску для оцінки структури та визначення великих «гравців» національної економіки з урахуванням проміжного споживання товарів та послуг;

- практичні рекомендації щодо ролі фінансово-промислових груп в економічному розвитку, а саме – визначення перспективних галузей української економіки та виділення ключових напрямків промислової політики України.

Інформаційну базу для проведеного дослідження складають праці вітчизняних та іноземних науковців, які присвячені дослідженню діяльності фінансово-промислових груп та інших приватних форм об'єднань груп підприємств, журналістські публікації, статті та аналітичні видання, дані аналітичних та статистичних збірників НБУ, Міністерства фінансів України, дані бізнес-видань України та світу, Світового банку.

Результати дослідження були апробовані в статтях “Фінансово-промислова група: сутність, поняття та вплив на національну економіку” та “Внутрішня та зовнішня структура фінансово-промислових груп на прикладі групи “СКМ”.

За темою кваліфікаційної роботи магістра було опубліковано статті у виданні “Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023”.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи магістра. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який складається з 72 найменувань літератури, та додатків. Основний текст роботи викладено на 77 сторінках. Робота містить 15 рисунків та 12 таблиць.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП

1.1 Сутність поняття “фінансово-промислова група” та законодавче регулювання створення і функціонування фінансово-промислових груп

Фінансово-промислові групи є важливою ланкою сучасного суспільно-економічного простору. У відповідності зі статистичними даними, в США на 100 багатогалузевих корпорацій, які по суті є високоінтегрованими фінансово-промисловими групами, припадає близько 60% ВВП, тут зайнято 45% робочої сили, вкладається 60% інвестицій [1].

За даними Harvard Business Review, високодиверсифіковані фінансово-промислові групи в період з 1997 по 2011 роки, стали ключовим чинником стрімкого економічного розвитку окремих країн, а саме Китаю, Індії та Південної Кореї. Продажі найбільших фінансово-промислових груп у цих країнах стрімко зростали щороку: понад 23% на рік у Китаї та Індії та 11% у Південній Кореї [2].

У сучасній економічній науці існує кілька тверджень стосовно тлумачення поняття фінансово-промислова група. В. Венгер вважає, що фінансово-промислова група - “це диверсифікована багатофункціональна структура, яка утворюється завдяки об’єднанню капіталів промислових підприємств, кредитно-фінансових та інвестиційних інститутів, а також інших організацій з метою максимізації прибутку, підвищення ефективності виробничих і фінансових операцій, підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, посилення технологічних і коопераційних зв’язків, збільшення економічного потенціалу їх учасників” [3]. Це визначення підкреслює статус ФПГ як багатофункціонального інституту, що дає можливість більш обґрунтовано визначити її місце у системі економічних відносин.

Як визначає В.В. Волошенюк та Н.І. Литвиненко, фінансово-промислова група - “це форма організації бізнесу, яка утворює диверсифіковану багатофункціональну структуру через об’єднання організацій фінансової та нефінансової сфери і співпрацю з державою [4].

Ю.М. Воробйов дає таке визначення - фінансово-промислова група - це “форма інтеграції різних видів капіталу, перш за все, капіталів промислових і торговельних компаній, а також капіталу фінансових інститутів, зокрема банків, страхових компаній тощо” [5].

Розглянемо явище фінансово-промислових груп, використовуючи філософський підхід до характеристики явищ, що полягає у використанні категорій сутності і форми (рис 1.1). Як зазначають філософи, всі предмети, процеси і явища мають свою сутність і свою форму. Сутність є поняттям близьким до змісту, та означає головне, основне та визначальне у явищі або предметі. Форма є вираженням сутності, її внутрішня і зовнішня організація.

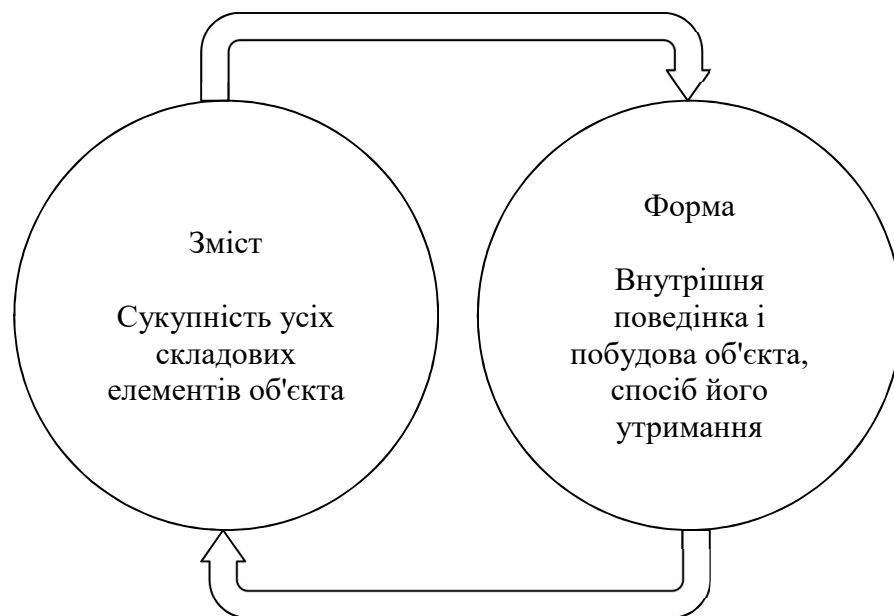

Рис. 1.1. Діалектичний зв'язок форми і сутності

Джерело: складено автором

За своєю сутністю, фінансово-промислові групи можна визначити, як злиття фінансового капіталу з промисловим.

Категорію промислового капіталу вперше обґрунтував і найчастіше використовував К. Маркс у своїй роботі “Капітал”. Він визначає промисловий капітал, як сукупність економічних відносин між підприємцями і найманими працівниками у сфері безпосереднього виробництва та обігу щодо виробництва, реалізації та привласнення вартості товарів і послуг передусім втіленої в них додаткової вартості. Промисловий капітал можна охарактеризувати як такий, що

обертається саме у сфері виробництва, без його трансформації та проникнення на фінансові ринки. Власне сам промисловий капітал можна розділити на основний і оборотний капітал. Як відомо з економічної теорії, оборотний капітал стосується тих активів підприємства, що вкладаються в предмети праці і повертаються за один виробничий цикл. В той же час, основний капітал є тією частиною активів, що частинами переносять свою вартість на вартість готової продукції.

Отже, промисловий капітал можна визначити як активи підприємства, що безпосередньо беруть участь в процесі виробництва та повністю, або частково переносять свою вартість на вартість готової продукції. В процесі злиття капіталів у фінансово-промислові групи, промислово складову втілюють у собі виробничі підприємства - промислові, будівельні, сільськогосподарські підприємства. Тобто такі, для яких визначальним є виробництво товарів та послуг.

Поняття фінансового капіталу виникло значно пізніше за інші, основні форми капіталу, такі як - банківський, промисловий і торговельний капітали. Період виникнення фінансового капіталу відносять до кінця XIX століття. Наприкінці XIX — на початку XX ст. економісти і фінансисти почали звертати увагу на об'єктивну потребу великих промислових підприємств у активній участі фінансово-кредитних установ у процесі забезпечення економічного зростання, що означає не лише надання кредитних коштів. Багато в чому позиції економістів того часу заклали основи категорій банківського і промислового капіталу та взаємозв'язку між ними. Наприклад, дослідженням формування фінансового капіталу та його організаційно-економічних форм, ще на початку XIX ст. займався англійський економіст Дж. Гобсон. Аналізу формування взаємозв'язку промислового та банківського капіталів, присвятив свою працю "Фінансовий капітал" Р. Гільфердінг (1910 рік.).

Історично склалося, що джерелом для утворення фінансового капіталу стали саме інші види - промисловий, банківський та торговельний. Однак, в сучасності фінансовий капітал - це окрема, більш загальна, більш плинна форма капіталу,

що постійно виникає в процесах зрощування інших видів капіталу. Різноманіття видів капіталів, що є джерелом формування фінансового капіталу, визначає його зв'язок із багатьма іншими ринками, на яких обертаються не лише матеріальні, а й нематеріальні цінності.

Як зазначає у своїй статті Пашко М.М., сучасному етапу розвитку економічних відносин більше відповідає визначення фінансового капіталу як вільного капіталу, що існує в грошовій формі і який за посередництвом фінансового ринку вкладений у різноманітні фінансові інструменти з метою отримання доходу [6].

Таким чином, поняття фінансового капіталу стосується тих активів підприємства, що не використовуються у процесі виробництва, а існують з метою отримання фінансового та інвестиційного доходу. При злитті капіталів, фінансову складову представляють фінансові установи - банки, кредитні спілки, страхові та інвестиційні компанії, пенсійні фонди тощо.

За формою, фінансово-промислові групи можна визначити як об'єднання суб'єктів господарювання утворених з метою кооперації, взаємної інтеграції та диверсифікації ризиків.

Саме такий вид об'єднання, як фінансово-промислова група, займає проміжне становище між повністю централізованою корпоративною структурою та простим співробітництвом між компаніями.

Рис. 1.2. Ступені взаємодії компаній

Джерело: складено автором

Централізоване підприємство передбачає поєднання фінансового та промислового капіталу в єдиному суб'єкті господарювання. За такої форми, центр прийняття рішень щодо напрямів вкладання і використання фінансового та промислового капіталу концентрується на верхньому рівні управління одного підприємства, можливо і в руках однієї особи. Перевагами такої форми злиття капіталів виступають наступні обставини - рішення приймаються з урахуванням доброї обізнаності в стратегічних планах розвитку підприємства; особи, що приймають рішення зазвичай є досвідченими і діють за встановленою процедурою, завдяки чому зменшується обсяг робіт і кількість відділів, що необхідні для прийняття рішень. Недоліками ж цієї форми можна зазначити: низький рівень обізнаності верхівки прийняття рішень в конкретних обставинах; бюрократизація управління; тривалий час комунікації між центром прийняття рішення та виконавцями.

В свою чергу, ринкове співробітництво між підприємствами означає взаємодію окремих підприємств на ринкових умовах. Серед цих підприємств окремі зосереджуються на використанні промислового капіталу, інші - концентруються на ефективному вкладенні фінансового капіталу. За таких умов прийняття рішень відбувається в умовах досягнення компромісів між інтересами обох сторін. Така співпраця не потребує розробки детальних стратегічних планів. Перевагами цієї форми є зниження рівня взаємодії підприємств до середнього рівня управління, внаслідок чого вивільняються ресурси найвищого рівня. До недоліків можна віднести: розмноження різноманітних відділів та дублювання функцій підрозділами підприємств; підвищення рівня ризику через збільшення точок взаємодії. асоціація

Співпраця є однією із заporук фінансово-економічного розвитку та зростання. Як зазначає Нікітіна Т.А., в сучасній економіці, окреме існування певного виду капіталу є економічно недоцільним, і взаємозалежність капіталів стає все більш необхідною та потужною [7]. Фінансово-промислові групи стали організаційним втіленням ефективної кооперації та взаємної інтеграції промислового і фінансового капіталу.

Якщо розділяти економічний прогрес на дві категорії - розвиток і зростання, то кооперацію можна вважати запорукою зростання, укрупнення. Кооперація - це форма організації економічної діяльності людей і організацій для спільного досягнення загальних цілей або задоволення потреб. Спільна робота над досягненням підприємницької мети означає більший обсяг залучених ресурсів та спеціалізацію окремих учасників кооперації на оперативних цілях. Л.М. Ганущак-Єфіменко зазначає, що позитивними наслідками інтеграції підприємств в ринковій економіці є: їх пристосування до несприятливих обставин; досягнення фінансово-економічного ефекту; зміна форми власності та організаційно-правового статусу, технологій і методів управління виробництвом; отримання переваг у відносинах з контрагентами, а також із державою [8].

В свою чергу, конкуренція є запорукою розвитку та інновацій. Як зазначає А.Ю. Юданов, за функціональною трактовкою, конкуренція - це суперництво старого з новим, з інноваціями, коли приховане стає явним [9].

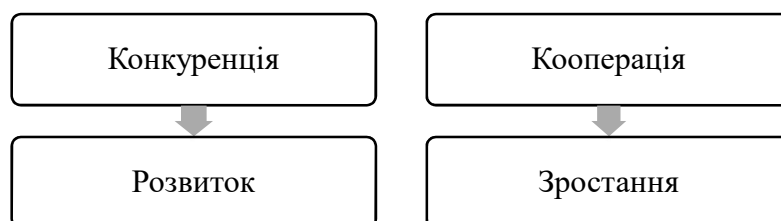

Рис. 1.3. Кооперація та конкуренція

Джерело: складено автором

Кооперація та інтеграція фінансового і промислового капіталу є особливо важливою в Україні, через значні проблеми, пов'язані зі станом фінансового ринку. В сучасному стані, на фінансовому ринку України існує цілий ряд проблем, які потребують вирішення: недовіра населення до фінансових установ, несприятливі умови щодо кредитування банками суб'єктів фінансового ринку та населення, недосконалість ситуації на страховому сегменті фінансового ринку, нерозвиненість на відповідному рівні інфраструктури фондового ринку, недосконалість існуючої законодавчої бази, незахищеність інвесторів, низький

рівень інформаційної прозорості [10]. Особливо релевантними є проблеми, що пов'язані зі станом фондового ринку, кредитування та страхування. Ці проблеми ускладнюють процес інвестування та пошуку джерел фінансування великими промисловими підприємствами. Нерозвиненість фондового ринку - відсутність розвинутої мережі фондових бірж, недостатній рівень фінансової грамотності, низький рівень капіталізації - унеможливають ефективне залучення коштів на фондовому ринку. Найактивнішими учасниками фінансового ринку України виступають комерційні банки, однак нестабільна політична ситуація і непевність економічного розвитку ускладнює доступ підприємств до кредитних і страхових послуг. Саме ці причини спонукають фінансові та промислові підприємства до кооперації. Промислові підприємства отримують доступ до фінансових ресурсів для здійснення інвестицій та модернізації, а фінансові підприємства (банки, кредитні спілки та страхові компанії) отримують напрямки для здійснення інвестиційних вкладень і примноження фінансових фондів.

В даному дослідженні ми будемо використовувати наступне визначення: фінансово-промислові групи - це об'єднання суб'єктів господарювання, що представляють фінансовий (банки, кредитні спілки, страхові компанії) і промисловий (виробничі підприємства) капітал, з метою їх інтеграції та кооперації для оптимізації використання фінансових коштів.

Важливим аспектом у діяльності фінансово-промислових груп в Україні є їх законодавче регулювання. Президент України 27 січня 1995 року Указом «Про фінансово-промислові групи в Україні» затвердив положення про фінансово-промислові групи в Україні, яке називало великі об'єднання промислового та фінансового капіталу фінансово-промисловими групами (ФПГ) і в пункті 2 пояснювало, що ФПГ – це статутна чи договірна юридична особа, створена шляхом об'єднання промисловими підприємствами, організаціями, банками та іншими суб'єктами підприємницької діяльності (передачі у власність, в управління, в тому числі довірче) майна, що їм належить (закріплене за ними), фінансових ресурсів, а також передачі права управління господарською

діяльністю для централізованого управління виробничою, науковою, фінансовою та комерційною діяльністю [11]. Проаналізувавши даний Указ, можна зробити висновок, що основними характеристиками цього акту є - надання статусу юридичної особи фінансово-промисловим групам; організацію управління господарською (виробничою, науковою, фінансовою та комерційною) діяльністю групи, як мета об'єднання. Однак це положення не набуло чинності.

Врешті решт, в кінцевій редакції Закону України “Про промислово-фінансові групи в Україні” від 06.07.2010, промислово-фінансова група (ПФГ) визначається як “об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням Уряду України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції”. Також, визначалась транснаціональну ПФГ як “ПФГ, до складу учасників якої входять українські та іноземні юридичні особи” [12].

Але, вже наприкінці 2010 року законодавче регламентування діяльності ПФГ зникло, коли Закон України «Про промислово-фінансові групи» втратив чинність на підставі Закону України № 2522-VI (2522-17) від 09.09.2010.

В пояснювальній записці до Закону України “ Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні" та внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 09.09.2010 автори вказують, що метою запровадження цього закону є “усунення надлишкового державного регулювання діяльності об'єднань юридичних осіб. ПФГ- це об'єднання, яке не є юридичною особою і регулювання такого об'єднання, аналогічно регулюванню діяльності організаційно-правової форми із статусом юридичної особи, як це передбачено в законі, є недоцільним. Як визнають розробники законопроекту, - "відсутність державної підтримки щодо діяльності

таких ПФГ, зокрема: державні гарантії для залучення іноземного капіталу, надання інвестиційних кредитів чи іншої фінансової підтримки для реалізації проектів ПФГ ставить під сумнів економічну доцільність їх створення, тим більше у період економічної кризи" [13].

Внаслідок втрати чинності Закону України "Про промислово-фінансові групи" власне промислово-фінансові групи залишилися лише як форма економічної взаємодії суб'єктів господарювання, без потреби у формуванні та реєстрації ПФГ у встановленому цим законом порядку. Відповідно, державне регулювання діяльності таких об'єднань є недоцільним. Таким чином, на даний момент, будь-яка згадка про фінансово-промислові групи, або промислово-фінансові групи в законодавстві України - відсутня.

Для забезпечення подальшого дослідження закордонного досвіду фінансово-промислових груп необхідно уточнити формулювання цього терміну в іноземних виданнях. Близькими до поняття фінансово-промислових груп у закордонній теорії можна визначити такі категорії, як "financial-industrial group" та "business conglomerate" або "conglomerate", однак кожна з них має свої особливості.

"Financial-industrial group" дослівно перекладається, як "фінансово-промислова група", тобто цю категорію можна вважати найбільш близькою. Однак, варто зауважити, що англійські автори зосереджують увагу на фінансово-промислових групах, саме як на феномені російської пост-радянської економіки. Як визначає Е. Перотті, фінансово-промислові групи - це банківські бізнес-групи, що консолідували контрольні пакети акцій промислових підприємств скориставшись обмеженою конкуренцією з боку інвесторів на ринку капіталу. В Росії історична залежність від імпліцитних контрактів, олігополістична структура промисловості та нерозвиненість ринків капіталу надали додатковий простір для їх розвитку. Більшість груп отримали свої активи через програми обміну боргових зобов'язань на акції, державні резерви та приватизаційні продажі. Іноді ФПГ офіційно створювалися урядом або формувалися стихійно [14].

Як прихильники, так і противники розвитку фінансово-промислових груп в порівнюють ФПГ з японськими кейрецу, корейськими чеболями та німецькими концернами. Прихильники ФПГ стверджують, що формування таких груп в Японії, Кореї та Німеччині сприяло економічному зростанню цих країн. Ключовим аргументом противників ФПГ є звинувачення чеболів у економічній кризі 1997 року в Кореї [15].

“Business conglomerate” - це об'єднання декількох різних, іноді не пов'язаних між собою підприємств. У конгломераті одна компанія володіє контрольним пакетом акцій кількох менших компаній, які ведуть бізнес окремо і незалежно. Конгломерати часто диверсифікують бізнес-ризик, ведучи діяльність на різних ринках, хоча деякі конгломерати, наприклад, у гірничодобувній промисловості, вирішують брати участь в одній галузі [16]. Ця категорія є більш загальною і може не стосуватися випадків злиття фінансового та промислового капіталів. Наприклад, існують виключно фінансові конгломерати, тобто компанії що функціонують виключно у фінансовій галузі. Тим не менш, таке визначення є більш близьким до категорії фінансово-промислової групи, як до об'єднання групи компаній для кооперації, інтеграції та диверсифікації ризиків.

За результатами огляду літератури для проведення дослідження ролі фінансово-промислових груп, як важливої ланки сучасного суспільно-економічного простору, було зроблено такі висновки про сутність та законодавче регулювання фінансово-промислових груп:

- у сучасній економічній науці існує кілька тверджень стосовно тлумачення поняття фінансово-промислової групи. Проаналізувавши наявні формулювання та використовуючи філософський підхід до характеристики явищ, сформульовано, що фінансово-промислові групи - це об'єднання суб'єктів господарювання, що представляють фінансовий (банки, кредитні спілки, страхові компанії) і промисловий (виробничі підприємства) капітал, з метою їх інтеграції та кооперації для оптимізації використання фінансових коштів.

- промисловий капітал - це активи, що безпосередньо беруть участь в процесі виробництва та повністю, або частково переносять свою вартість на вартість готової продукції.

- фінансовий капітал - активи, що не використовуються у процесі виробництва, а існують з метою отримання фінансового та інвестиційного доходу;

- фінансово-промислова група займає проміжне становище між повністю централізованою корпоративною структурою та простим співробітництвом між компаніями;

- в 1995 році був реалізований законопроект з регулювання діяльності промислово-фінансових груп, однак з метою усунення надлишкового державного регулювання діяльності об'єднань юридичних осіб цей законопроект був скасований. На даний момент, будь-яка згадка про фінансово-промислові групи, або промислово-фінансові групи в законодавстві України - відсутня;

- найближчим в закордонній літературі поняттям до “фінансово-промислових груп” є поняття – “Business conglomerate”. Воно визначається як об'єднання декількох різних, іноді не пов'язаних між собою підприємств. Ця категорія має за спільне мету об'єднання групи компаній - для кооперації, інтеграції та диверсифікації ризиків.

1.2 Внутрішня і зовнішня структура фінансово-промислових груп

Внутрішня структура фінансово-промислової групи складається з трьох елементів: фінансового, промислового і комерційного.

Основною метою діяльності фінансової складової ФПГ є залучення фінансових коштів для фінансування діяльності і інвестицій. Фінансово-економічний блок здійснює управління фінансами групи, орієнтуючись на підтримку стійкого фінансового стану групи, забезпечення потреб підприємств групи в ресурсах, розробляє інвестиційну політику та політику здійснення капіталовкладень, а також забезпечує економічну безпеку, управління ризиками. Що стосується безпосередньо процесу формування і функціонування фінансово-

промислових груп, тут вирішальну роль відіграє фінансова складова, а точніше банки. Часто, саме фінансовий елемент є центральним у структурі ФПГ, адже, надаючи послуги певному колу компаній, банк, як фінансова установа, відслідковує і контролює схеми руху їх фондів. Всі подальші перетворення фінансових фондів і подальших виробничих процесів безпосередньо пов'язані з його економічними інтересами. Водночас банківська установа несе нормативну та правову відповідальність перед державою і суспільством, у випадку коли фінансовий стан компанії-учасниці ФПГ погіршується, банк активно здійснює санацію — реалізує структурні зміни та виконує певні грошові вливання, необхідні для фінансової стабілізації стану ФПГ. Фінансову складову групи репрезентують комерційні та інвестиційні банки, пенсійні фонди.

Промисловий елемент фінансово-промислової групи концентрується на управлінні виробничими процесами, збільшенні обсягів виробництва, якості продукції, забезпеченні нормативів виробництва, покращенні технологічних процесів і оптимізації процесів виробництва. Таким чином, основним завданням виробничого блоку ФПГ є управління виробництвом, забезпечення дотримання нормативів і обґрунтованість виробничих витрат. Промислову складову групи представляють підприємства, що безпосередньо займаються виробництвом.

Головним завданням комерційного блоку є забезпечення безперебійного функціонування виробничого процесу за рахунок забезпечення отримання замовлень і реалізації продукції. Комерційний блок зосереджується на формуванні і втіленні маркетингової діяльності. До комерційної складової групи відносять торгівельні компанії, транспортні та сервісні підприємства.

Кожен з блоків фінансово-промислової групи є взаємозалежним та спирається один на одного (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Внутрішня структура ФПГ

Джерело: складено автором

Розглянемо категорії, за якими можна класифікувати фінансово-промислові групи (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Критерії класифікації ФПГ

Спосіб формування	Ініціація учасників, рішення державних органів, на підставі транснаціональних договорів
Форми власності	Приватна, державна, комбінована
Межі діяльності групи	Регіональні, національні, транснаціональні
Спосіб інтегрування	Горизонтальний, вертикальний, змішаний

Джерело: складено автором

Розглянемо детальніше способи інтегрування фінансово-промислових груп:

- горизонтальний тип - коли існує невелика кількість рівнів ієрархії і компанії-учасниці підпорядковані одній центральній промисловій компанії.

Приклад побудови горизонтальної структури відображений на рисунку 1.5.

- вертикальний тип - коли існує декілька рівнів ієрархії і компанії-учасниці групуються за напрямками. Приклад побудови вертикальної структури відображений на рисунку 1.6.

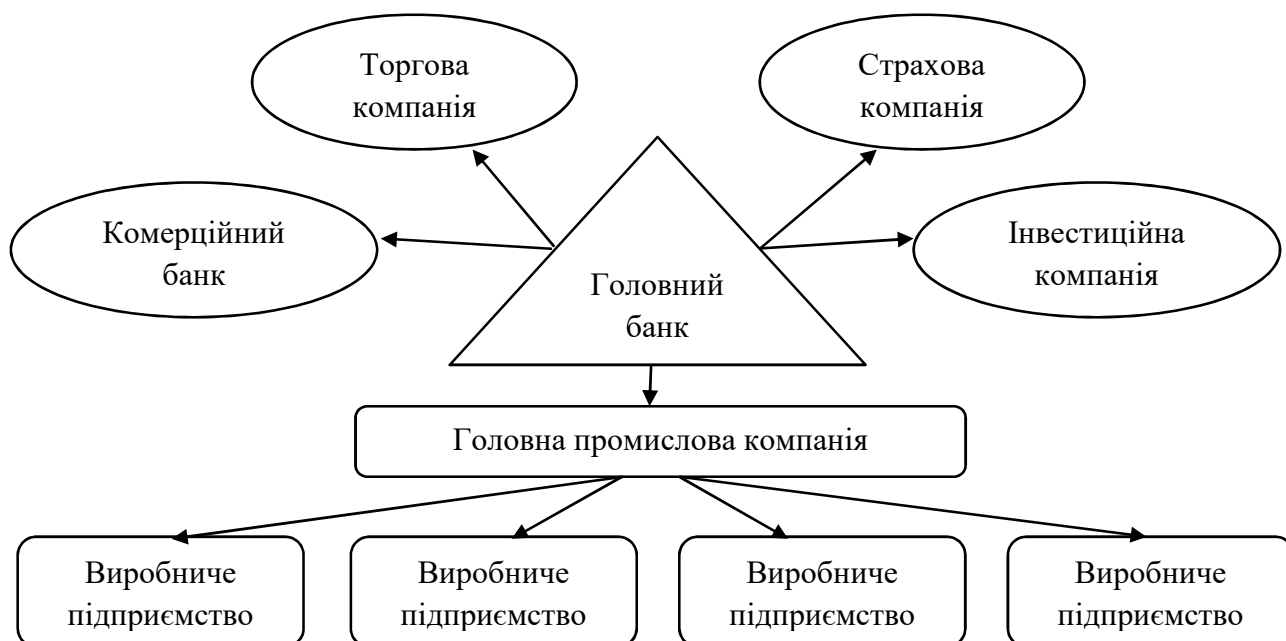

Рис. 1.5. Горизонтальний тип інтеграції

Джерело: [17]

Горизонтальна структура зосереджена на мінімізації втраченої вигоди, але сприяє монополізації її учасників і розростанню бюрократичної структури. За горизонтальної структури, кожна компанія-учасниця є більш самостійною одиницею і здатна оперувати за більших обсягів діяльності [18].

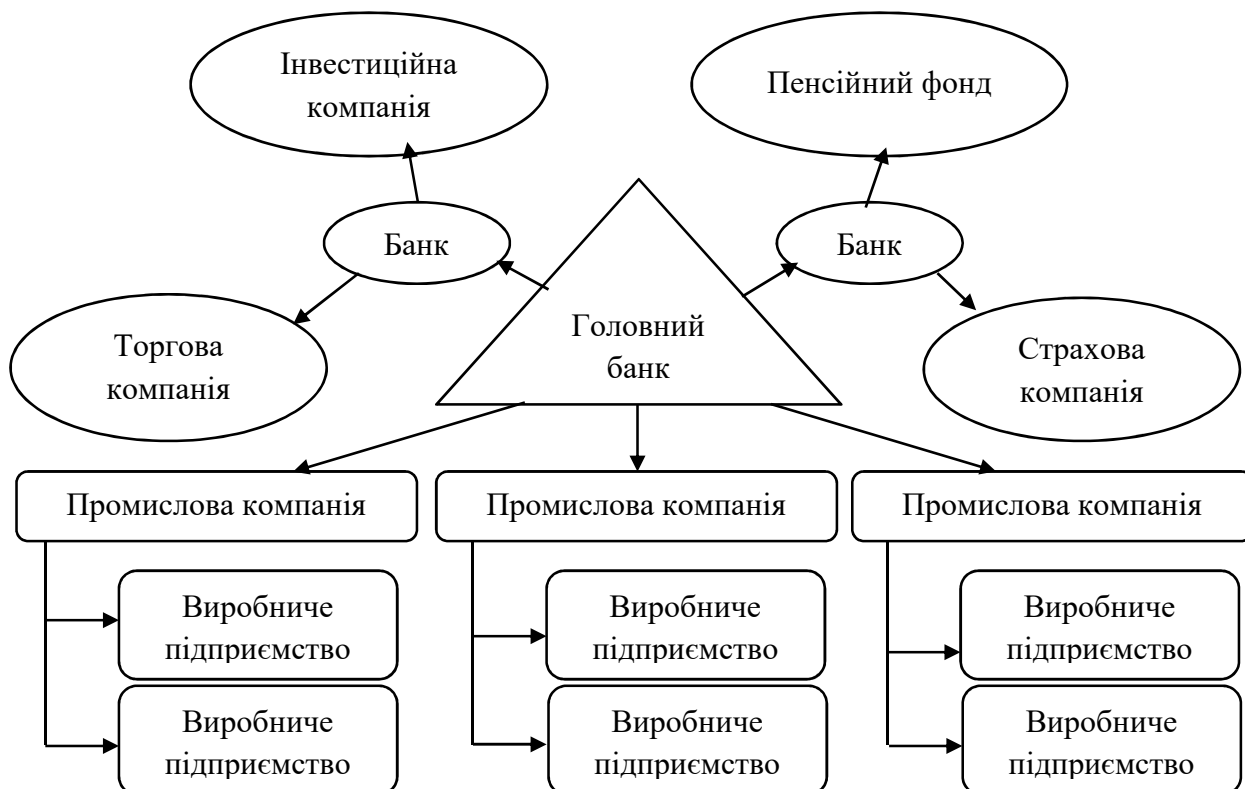

Рис. 1.6. Вертикальний тип інтеграції

Джерело: [17]

Вертикальна структура має на увазі розмежування компаній-учасниць за напрямками і підпорядкування їх компаніям-учасницям, що є вищими за ієрархією. Модель вертикально інтегрованої структури забезпечує зниження сукупних витрат виробництва та зниження вартості залучених кредитних ресурсів при незмінному розмірі. Вертикальна інтеграція часто обумовлена технологічними зв'язками між підприємствами та забезпечує економію на масштабі, консолідацію і ефективне використання ресурсів. Недоліком такої структури виступає вразливість всієї конструкції при слабкості однієї з ланок вертикального ланцюга [18].

Таким чином, за результатами огляду теорії внутрішньої структури фінансово-промислових груп, можна зробити такі висновки:

- внутрішня структура фінансово-промислової групи складається з трьох елементів: фінансового, промислового і комерційного. Фінансовий елемент є центральним у структурі ФПГ. Промисловий блок займається управлінням виробництвом. Комерційний блок зосереджується маркетинговій діяльності групи;

- фінансово-промислові групи класифікуються за способом формування, формою власності, межами діяльності групи та способом інтегрування суб'єктів;

1.3 Вплив фінансово-промислових груп на економічний розвиток: теоретичні аспекти

Фінансово-промислові групи являються результатом інтеграції та кооперації підприємств, що представляють промисловий та фінансовий капітали. Такий результат сприяє конвергенції стратегічних планів і цілей компаній, що інтегруються в групу. Інтегрована система збуту, спільна робота з маркетингу та колективна соціальна відповідальність - об'єднані зусилля малих та середніх фірм сприяють оптимізації витрат та зростанню ефекту масштабу, завдяки чому посилюється конкурентоспроможність цих груп на ринку. Однак їх кооперація в групу не призводить до монополізації галузі або національної економіки в цілому, оскільки компанії, що входять до групи, не втрачають самостійності.

Завдяки об'єднанню в групи, фірми досягають оптимального поєднання ринкових механізмів конкуренції з певними адміністративними важелями впливу. Завдяки збільшенню своєї економічної ваги, такі об'єднання отримують можливість опосередковано впливати на місцеві політичні процеси. Будучи великими платниками податків та активними економічними суб'єктами, фінансово-промислові групи зацікавлені у лобіюванні власних інтересів як на місцевому рівні так і на національному. Так, наприклад, представники фінансово-промислових груп можуть лобіювати внесення змін до податкового законодавства, норм захисту навколишнього середовища, прав власності на землю, підтримувати інтереси компаній в судових справах і т.п.

У цілому створення і діяльність ФПГ має низку переваг для національної економіки, серед яких:

- Забезпечення надходження інвестиційних ресурсів в окремі галузі економіки та їх інноваційний розвиток. Залучення додаткових фінансових ресурсів сприяє пом'якшенню негативних тенденцій морального та фізичного зносу обладнання. Тобто, завдяки доступу до дешевих фінансових ресурсів, підприємства отримують можливість здійснювати модернізації та інновації.

- Створення умов для інтеграції національної економіки до світової на рівних умовах;

- Відновлення технологічних зв'язків між виробничими підприємствами. В фінансово-промислових групах відновлюється система зв'язків між промисловими підприємствами, що задіяні в єдиному технологічному процесі.

- Центральні управляючі компанії чи банки, починають встановлювати контроль над топ-менеджментом підприємств, обмежуючи їхню рентоорієнтовану поведінку, що виникає тоді, коли суб'єкт прагне отримати додаткове багатство без будь-якого відповідного внеску в продуктивність.

До недоліків для національної економіки від створення ФПГ можна віднести:

- Олігархізація. Потенційна проблема утворення і розвитку фінансово-промислових груп полягає в тому, що вони з часом перетворюються на фінансово-політичні групи, через те, що їх економічний контроль простягається не лише над окремими ринками та/або галузями економіки, а й, дуже часто, над всією національною економікою. Внаслідок того, що значний економічний вплив концентрується в руках обмеженої кількості людей, зростає ризик олігархізації влади та значного втручання бенефіціарів фінансово-промислових груп в політичні процеси в країні.

- Поширення фіктивного капіталу і процесів виведення капіталу. З поступовим розширенням фінансово-промислових груп, потребує вирішення проблема забезпечення прозорості процесів відтворення банківського капіталу, особливо в тій частині, що перетинається з реальним сектором економіки. Банки можуть приховувати інформацію стосовно реальної економічної влади над тими чи іншими промисловими підприємствами, з якими здійснюються різні форми інтеграції їх капіталів [19].

- Погіршення стану конкуренції. Важливою проблемою, що потребує законодавчого врегулювання, є стан конкуренції у галузях, де функціонують фінансово-промислові групи. Поряд з конкурентною боротьбою економічними методами (ціни, тарифи, ставки, якість, умови послуг тощо) часто спостерігається використання, насамперед крупними групами, таких методів, як лобіювання власних інтересів, відкритий тиск на інші підприємства, у тому числі з використанням зв'язків із владними структурами [19]. Підкреслимо, що проблема полягає не в тому, що фінансово-промислові групи призводять до погіршення стану конкуренції в галузях, де вони функціонують, а в тому, що недосконалість законодавчого регулювання та корумпованість адміністративних структур дозволяють застосування недоброчесних методів конкурентної боротьби.

Фінансово-промислові групи, як і будь-який інший економічний суб'єкт, постійно перебуває у русі. Групи можуть або зростати і розвиватися, або стагнувати та розформовуватися. Зростання фінансово-промислових груп з

часом натикається на межу національної економіки та внаслідок виходу на міжнародну арену перетворює їх на транснаціональні корпорації.

Підсумовуючи, можна розділити маркери впливу фінансово-промислових груп на економіку на дві категорії - явні та приховані (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Маркери впливу ФПГ на економіку

Явні	Приховані
Обсяг виробленої продукції, наданих послуг (Чистий дохід)	Лобізм (легальний або нелегальний)
Кількість працевлаштованих	Стан конкуренції
Обсяг здійснених інвестицій	Обсяги фіктивного капіталу
Заходи корпоративно-соціальної відповідальності	

Джерело: складено автором

Явні маркери впливу легко визначити та оцінити як кількісно так і якісно. Явні маркери впливу відображають вплив діяльності фінансово-промислових груп на зростання показників, що є публічними, та періодично публікуються та досліджуються власне самими суб'єктами господарювання, статистичними та журналістськими організаціями, державними органами.

Приховані маркери впливу відображають переважно наслідки дії негативних ефектів або дій суб'єктів господарювання. Оскільки вони є небажаними або нелегальними, оцінити їх кількісно або якісно більш складно.

Підсумовуючи дослідження теоретичних аспектів впливу фінансово-промислових груп на економіку, можна зазначити, що:

- створення і функціонування фінансово-промислових груп передбачає наявність таких позитивних наслідків для національної економіки, як забезпечення активізації інвестиційної діяльності; інтеграції національної економіки до світової на рівних умовах; відновлення технологічних зв'язків; перешкоджання рентоорієнтованій поведінці.

- можливі недоліки функціонування фінансово-промислових груп полягають у олігархізації та значному втручанні бенефіціарів фінансово-промислових груп в політичні процеси в країні; приховуванні реальної

економічної влади над підприємствами; застосування неекономічних і недоброчесних методів конкуренції;

- до явних маркерів впливу фінансово-промислових груп на економіку належать: обсяг валової продукції підприємств, сума податкових надходжень від бізнесу, кількість створених робочих місць, заходи з корпоративно-соціальної відповідальності;

- прихованими маркерами є - стан конкуренції в кожній конкретній галузі, наявність та обсяги фіктивного капіталу на підприємствах та лобізм з боку представників груп.

2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП

При проведенні дослідженні фінансово-господарської діяльності фінансово-промислових груп використані такі загальнонаукові методи, як:

- гіпотетичний метод – для формулювання гіпотези дослідження та опису гіпотетичних уявлень про перспективи діяльності фінансово-промислових груп;
- метод вивчення літератури – для усвідомлення особливостей галузі діяльності фінансово-промислових груп, врахування факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на їх діяльність;
- метод спостереження – для збору інформації про фінансово-промислові групи;
- метод узагальнення – для оцінки фінансово-промислових груп як єдиної структури та визначення тенденції розвитку галузі, в якій діють фінансово-промислові групи;
- метод порівняння – для встановлення відмінностей між різними фінансово-промисловими групами та підприємствами, що до них входять;
- метод розрахунку – для обчислення кількісних показників діяльності фінансово-промислових груп та галузей, в яких вони діють;
- метод абстрагування – для визначення та формулювання умовної структури фінансово-промислових груп;
- методи індукції, дедукції, аналізу і синтезу – для формулювання висновків та опису результатів;
- історичний метод – при аналізі історичного світового досвіду функціонування фінансово-промислових груп;
- метод аналогії – для порівняння національного та світового досвіду функціонування фінансово-промислових груп та бізнес об'єднань;
- табличний метод – для первинного відображення і опису даних, що аналізуються;

- метод системного аналізу – для встановлення зв'язків між результатами аналізу окремих аспектів та умов діяльності фінансово-промислових груп;

- метод емпіричного аналізу – для виявлення особливостей діяльності фінансово-промислових груп на конкретному прикладі;

Специфічні методи економічного аналізу що застосовані:

- розрахунковий метод – при розрахунку показників діяльності підприємств, що входять до фінансового-промислових груп, та узагальненню показників галузі;

- метод вертикального аналізу – для оцінки питомої ваги показників підприємств, що входять до фінансово-промислових груп, у галузі їх діяльності;

- метод лінійного прогнозування – для складання прогнозів щодо майбутніх перспектив розвитку та зростання.

Основним об'єктом дослідження є фінансово-промислові групи. Також досліджуються підприємства, що до них входять, та - галузі економіки, в яких вони діють.

Відповідно до задач дослідження, що були поставлені у вступі, основними цілями дослідження є: визначення фінансово-промислових груп України, аналіз впливу їх на національну економіку, оцінка масштабів втрат активів фінансово-промислових груп внаслідок повномасштабного російського вторгнення; вивчення історичного досвіду функціонування фінансово-промислових груп; розробка рекомендацій для діяльності фінансово-промислових груп.

Як було визначено під час дослідження теоретичних основ дослідження фінансово-промислових груп, особливостями об'єкту дослідження є: наявність комплексної внутрішньої та зовнішньої структури фінансово-промислових груп; відсутність законодавчого визначення фінансово-промислових груп, регулювання їх діяльності, необов'язковість наявності формальної структури; наявність позитивних та негативних наслідків діяльності фінансово-промислових груп; наявність явних та прихованих маркерів впливу фінансово-промислових груп на функціонування національної економіки.

Виходячи з визначених задач, цілей дослідження, а також особливостей об'єкта дослідження - були визначені обмеження дослідження.

1) Перше обмеження дослідження полягає у складності виокремлення конкретних об'єктів дослідження з поля дослідження фінансово-промислових груп через відсутність певного офіційного переліку фінансово-промислових груп, будь-якого їх класифікатору чи затвердженого списку. Це зумовлене відсутністю офіційного статусу фінансово-промислових груп в українському правовому полі.

2) Друге обмеження також пов'язане з відсутністю офіційного статусу фінансово-промислових груп, а також з їх постійною плінністю, зміною та розвитком. Воно полягає у складності визначення актуальної структури фінансово-промислової групи, адже не маючи формального статусу, групи не публікують статистику власної діяльності.

3) Третє обмеження полягає у відсутності в публічному доступі найактуальніших даних, стосовно діяльності фінансово-промислових груп та підприємств, що до них входять. Відповідно до ст.14 Закону “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, підприємства, що становлять суспільний інтерес (крім великих підприємств, які не є емітентами цінних паперів), публічні акціонерні товариства зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, а великі підприємства, які не є емітентами цінних паперів, та середні підприємства - не пізніше ніж до 1 червня року, що настає за звітним періодом [20]. Тим не менш, станом на початок 2023 року, фінансова звітність за 2021-2022 рр. більшості підприємств, що аналізуються не є опублікованою або прихована від публічного доступу. Це пояснюється тим, що 29 грудня 2022 року було прийнято Закон “Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”, що передбачає відтермінування подання фінансової звітності та її оприлюднення протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неоприлюднення [21].

4) Четверте обмеження полягає у відсутності формалізованих підходів до оцінки кількісного впливу фінансово-промислових груп на національну економіку. В результаті вивчення та аналізу наукових статей на тему дослідження явища фінансово-промислових груп, не було визначено підходів до кількісної оцінки діяльності фінансово-промислових груп.

Врахувавши вищезазначені параметри дослідження, були визначені такі підходи до досягнення цілей дослідження:

1) Для визначення актуального переліку фінансово-промислових груп були вивчені та проаналізовані журналістські матеріали, розслідування, публіцистичні видання та аналітичні публікації. Відсутність офіційного статусу “фінансово-промислової групи” ускладнює проведення економічних наукових досліджень цього явища, що відображається у малому переліку актуальних наукових робіт на тему дослідження цього явища. Разом з цим, явище фінансово-промислових груп частіше розглядається у контексті політичного впливу їх кінцевих бенефіціарів, участі в політичних та корупційних скандалах, судових справах. Тому, для визначення актуального переліку фінансово-промислових груп України були використані журналістські портали Forbes [22], UBR [23], Mind.ua [24], Наші Гроші [25] та ін.

2) Визначення структури фінансово-промислових груп України було здійснене на основі майнових зв'язків підприємств всередині групи, та зв'язків ключових компаній групи та кінцевого бенефіціара, спираючись на актуальний перелік фінансово-промислових груп, складений, використовуючи зазначені вище джерела. Для визначення структури фінансово-промислових груп були використані коди ЄДРПОУ підприємств, що входять до фінансово-промислових груп, та особистості кінцевих бенефіціарів, зв'язки між якими проаналізовані за допомогою систем YouControl [26], Opendatabot [27], Clarity Project [28], UA Region [29] та ін.

3) Через те, що в публічному доступі відсутня вичерпна фінансова та бухгалтерська звітність всіх підприємств, що входять до фінансово-промислових груп, за 2021-2022 рр., в дослідженні використовується фінансова звітність

підприємств за 2020 рік, знайдена на офіційних сайтах підприємств та груп компаній, сервісу SMIDA [30] та Zvitnist.com [31].

4) Для оцінки кількісного впливу фінансово-промислових груп на національну економіку було розглянуто такі підходи:

- за часткою здійснюваних інвестицій у загальних капітальних інвестицій. Полягає у агрегуванні обсягів капітальних інвестицій підприємств, що входять до фінансово-промислової групи, та розрахунку їх співвідношення до загальної суми капітальних інвестицій в економіці. Обсяг капітальних інвестицій фінансово-промислової групи у звітному році визначається як приріст вартості основних засобів на кінець звітного періоду у порівнянні з їх вартістю на початок звітного періоду. Загальна сума капітальних інвестицій визначається за даними Державного комітету статистики, з публікацій “Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності” та “Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності”, відповідно до КВЕД підприємств. Цей підхід відкинуто через те, що публікація статистичних даних Держкомстатом стосовно квартальних інвестицій за галузями передбачає занадто високий рівень узагальнення, наприклад, об'єднання показників добувної промисловості в одну суму;

- за часткою сплачених податків із загальних податкових надходжень. Полягає у агрегуванні витрат або доходу з податку на прибуток підприємств, що входять до фінансово-промислової групи, та розрахунку їх співвідношення до загальних податкових надходжень із сплати податку на прибуток підприємств до державного бюджету. Джерелом інформації про витрати з податку на прибуток підприємств є фінансова звітність підприємств фінансово-промислової групи. Джерелом інформації про податкові надходження до державного бюджету є звіт Міністерства фінансів про виконання Державного бюджету за 2020 рік.

- за загальною вартістю активів. Загальна вартість активів фінансово-промислової групи визначена як агрегована вартість активів підприємств, що входять до фінансово-промислової групи, відповідно до даних фінансової звітності. Використаний для ранжування підприємств всередині групи;

- за кількістю працевлаштованих осіб. Загальна кількість працевлаштованих осіб фінансово-промислової групи визначена як агрегована сума середньоспискової чисельності працівників підприємств, що входять до фінансово-промислової групи, відповідно до даних фінансової звітності. Використаний для оцінки людського потенціалу групи;

- за часткою чистого доходу від реалізації продукції товарів, робіт та послуг у загальному випуску товарів, робіт та послуг в економіці. Для розрахунку чистого доходу фінансово-промислової групи були агреговані дані підприємств, що входять до фінансово-промислової групи, отримані з фінансової звітності цих підприємств. Для отримання даних про загальний випуск були використані таблиці "витрати-випуску", що розраховуються та публікуються Державним комітетом статистики.

Таблиці "витрати-випуск" (міжгалузевого балансу) - система взаємопов'язаних таблиць (матриць) пропозиції і використання ресурсів, що відображають склад витрат і формування ресурсів (забезпечення) по кожному виду товарів і послуг. Вони включають виробниче споживання (виробничих підприємств), кінцеве споживання (домогосподарства, сектор державного управління), валове нагромадження (основний капітал, зміни в резервах), використання товарів і послуг в експорті та імпорті. Ці таблиці дають детальний опис процесу відтворення та показують взаємозв'язок між виробниками та споживачами та взаємозв'язки між напрямками економічної діяльності. Таблицю "витрати-випуск" складають у фактичних цінах за 42 видами економічної діяльності КВЕД.

В економічній теорії прообразами сучасних таблиць "витрати-випуск" були "економічна таблиця" Ф. Кене, схеми суспільного виробництва К. Маркса та модель загальної рівноваги Л. Вальраса [32].

І квадрант - Проміжне споживання. Складається з вартості товарів і послуг, які змінюються під час використання у виробничому процесі, а саме: використаної сировини і матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих, палива й електроенергії, будівельних матеріалів, запасних частин, тари і тарних

матеріалів, інших матеріальних витрат, виробничих послуг, оплати оренди основних засобів, короткострокової оренди та лізингу невірблених активів, малоцінних товарів тривалого користування, регулярного технічного обслуговування та ремонту основних засобів, витрат на відрядження у частині вартості проїзду та проживання. У цьому квадранті відображаються товари та послуги, що не відображаються у ВВП.

Таблиця “витрати-випуск” включає проміжне та кінцеве споживання (табл. 2.1).

Табл. 2.1. Схема таблиці „витрати – випуск” в цінах споживачів

	Проміжне споживання	Кінцеве використання			Всього використано (Витрати)
	Види економічної діяльності	Кінцеві споживчі витрати	Валове нагромадження капіталу	Експорт	
Товари (послуги) в цінах споживачів, використані у виробництві	I квадрант	II квадрант			
Оплата праці найманих працівників Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт Валовий прибуток, змішаний дохід Валовий внутрішній продукт (ВВП)	III квадрант				
Випуск всього					

II квадрант - Кінцеве споживання. ТВВ у цінах споживачів представлений у вигляді таблиці, у рядках якої наведений перелік використаних товарів і послуг, а у колонках – складові ВВП за категоріями кінцевого використання, зокрема:

кінцеві споживчі витрати секторів домашніх господарств, НКООДГ та ЗДУ; валове нагромадження основного капіталу; зміна запасів матеріальних оборотних коштів; придбання за виключенням вибуття цінностей; експорт товарів і послуг; імпорт товарів і послуг. Джерела даних і методи розрахунків цих показників наведені в Методологічних положеннях розрахунку ВВП.

ІІІ квадрант - ВВП за категоріями доходу. У колонках ІІІ квадранта ТВВ у цінах споживачів наведені види економічної діяльності, перелік яких співпадає з графами І квадранта, у рядках – складові ВВП за категоріями доходу: оплата праці найманих працівників, податки на виробництво та імпорт, субсидії на виробництво та імпорт, валовий прибуток, змішаний дохід. Сума показників оплати праці найманих працівників, податків, за виключенням субсидій, на виробництво та імпорт, валового прибутку, змішаного доходу в цілому по економіці дорівнює ВВП [33].

Враховуючи мету, цілі, обмеження та проаналізовані підходи, був складений алгоритм оцінки впливу фінансово-промислових груп на економіку (рис. 2.1).

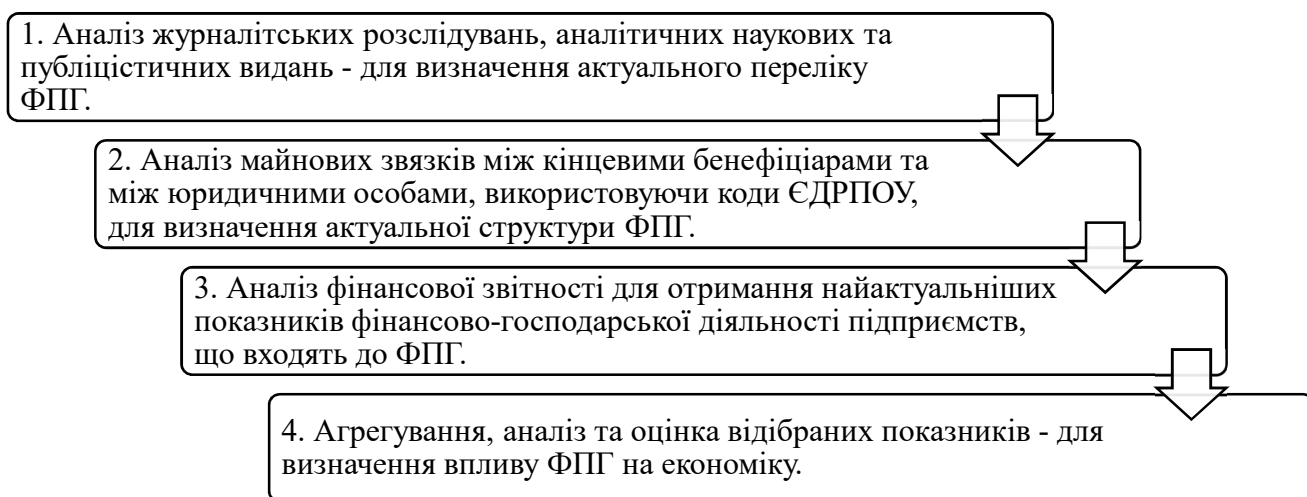

Рис. 2.1. Алгоритм оцінки впливу фінансово-промислових груп на економіку

Відповідно до визначеного алгоритму, було проведене дослідження.

3. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

3.1 Фінансово-промислові групи України

За результатами огляду літератури було сформульовано визначення фінансово-промислової групи, як об'єднання суб'єктів господарювання, що представляють фінансовий (банки, кредитні спілки, страхові компанії) і промисловий (виробничі підприємства) капітал, з метою їх інтеграції та кооперації для оптимізації використання фінансових коштів. Для проведення емпіричного дослідження фінансово-промислових груп України, необхідно дослідити які з українських об'єднань підприємств відповідають критеріям віднесення до категорії фінансово-промислових груп.

До найбільших об'єднань підприємств в Україні відносять такі холдингові групи - SCM, Приват, ТАС, Інтерпайп, Сمارт Холдинг, Універсальна інвестиційна група, Group DF, Укрпромінвест [34].

Розглянемо кожне з об'єднань підприємств детальніше:

1) Група “SCM” (System Capital Management) — інвестиційна група в Україні, власник групи - Рінат Ахметов. Управляюча компанія групи - АТ “Систем Кепітал Менеджмент”. Генеральний директор компанії - Яценко Анжела. 100% акцій управляючої компанії належить Рінату Ахметову. Підприємства та холдинги групи працюють в Україні, на Кіпрі, у Нідерландах, Італії, Болгарії, Швейцарії, Британії та США. SCM інвестує в галузях енергетики (ДТЕК), видобування глин (UMG), сільське господарство (75% HarvEast, партнерство зі «Смарт-Холдинг»), нерухомість (ЕСТА Холдінг), гірничо-металургійній галузі (Метінвест (71,24%), управління здійснює на партнерських засадах із «Смарт-Холдинг»), банківський та фінансовий сектор (ПУМБ), роздрібну торгівлю (ЦУМ Київ), а також сферу транспорту та логістики (Лемтранс і Портінвест) [35]. Інвестиційну групу СКМ можна віднести до фінансово-промислових груп, адже в ній присутня як фінансова так і промислова складова.

2) Група “Приват” - є умовним утворенням, тобто офіційно зареєстрованого об'єднання, холдингу чи корпорації не існує. Тому офіційні дані – адреса, контактний телефон, сайт, посадова особа – відсутні. Через це часто згадується у ЗМІ як неофіційне об'єднання усіх бізнесів її власників. До власників групи “Приват” належать: Геннадій Боголюбов, Ігор Коломойський та Олексій Мартинов. До групи відносять підприємства у металургійній галузі (Марганецький, Покровський, Полтавський ГЗК та Запорізький завод феросплавів), гірничорудній та хімічній галузі (“Криворізький залізорудний комбінат”, “ДніпроАзот”), нафтовій промисловості (АЗК ТОВ ВТФ “Авіас”, АТ “Укртранснафта”), медіа (“1+1 Media”), транспорту та логістики (“МАУ”), харчовій промисловості (ТМ “Щедро”), фінанси (КБ “ПриватБанк”) [36]. Однак, варто зазначити, що через те, що офіційно це умовне утворення не зареєстроване юридично, не об'єднане офіційною холдинговою або управляючою компанією, та водночас, через те, що комерційний банк групи - “ПриватБанк” - був націоналізований через дефіцит коштів та ризик банкрутства - об'єктивна оцінка впливу діяльності фінансово-промислової групи як структури неможлива. Разом з цим, оскільки фінансова складова групи більше не контролюється приватними особами, то і навіть умовне існування фінансово-промислової групи є сумнівним.

3) Група “ТАС” - інвестиційна група в Україні, що зосереджена на діяльності у фінансовому секторі, власник групи Сергій Тігіпко. Управляюча компанія групи - ТОВ “Інвестиційно-Фінансова Група “ТАС”. Сфера бізнес-інтересів групи “ТАС” охоплює: фінансову галузь (КБ “ТАСКОМБАНК”, АТ СК “ТАС”, “КредитМаркет”, АТ “Універсал Банк”), гірничодобувна промисловість (ТОВ “Старк”) машинобудівна промисловість (ПАТ “Дніпровагонмаш”), сільське господарство (ТОВ “ТАС Агро”), будівельна промисловість (Асфальтобетонний завод “Столичний”) [37]. Всі критерії віднесення до фінансово-промислових груп виконуються.

4) Група “EastOne” - українська бізнес-група, що зосереджена на виробництві металевих виробів, зокрема труб та залізничних колес, власник

групи Віктор Пінчук. Підприємства, що відносять до групи, функціонують у металургійній галузі (“Інтерпайп Сталь”, “Інтерпайп НТЗ”, “Інтерпайп НМТЗ”, “Інтерпайп NICO TUBE”, “Інтерпайп Втормет”), медіа (“Starlight Media”) [38]. У минулому до групи відносили також АТ “Банк Кредит Дніпро” та “Укрсоцбанк”. Однак, в січні 2008 року UniCredit Bank Austria AG завершив купівлю контрольного пакета акцій АКБ «Укрсоцбанк» у Віктора Пінчука і банк став частиною UniCredit Group. А в серпні 2020 року було укладено угоду про відчуження 100% акцій у статутному капіталі Банку Кредит Дніпро на користь Олександра Ярославського. Таким чином, фінансова складова групи більше не перебуває у власності засновників групи.

5) Група “Смарт Холдинг” - група компаній, яка належить колишньому громадянину Росії, а з 2012 року громадянину України Вадиму Новинському. Керуюча компанія - ТОВ “Смарт-Холдинг”. Група контролює підприємства в гірничо-металургійній галузі (23,76% компанії Метінвест, управління здійснює на партнерських засадах із Групою “СКМ”), сільському господарстві (25% HarvEast, партнерство з «СКМ»), харчовій промисловості (ТМ “Верес”), газодобуванні (“Smart Energy”), суднобудуванні (“Smart Maritime Group”), логістиці та інфраструктурі (МТП “Очаків”), нерухомості (“Smart Urban Solutions”) [39]. Оскільки в структурі групи немає фінансовою складовою, до категорії фінансово-промислових груп це об'єднання підприємств відносити не доцільно.

6) Група “Універсальна інвестиційна група” - бізнес-група, що належить Віталію Антонову. В групу входять підприємства в галузі роздрібною торгівлі пальним (АТ “ГАЛНАФТОГАЗ”, мережа АЗК “ОККО”), харчовою промисловості (ПрАТ “Концерн Хлібпром”), будівництва (ТОВ “БК “Ваш Дом”) [40]. Власником групи також були засновані СК “Універсальна” та АТ “Універсал Банк”, однак пізніше їх акції були продані іншим власникам. Ця група не є фінансово-промисловою групою через відсутність фінансового компоненту.

7) Група “Group DF” - диверсифікована міжнародна група компаній. Засновником та власником групи є Дмитро Фірташ. Підприємства групи працюють в галузі виробництва азотних добрив (“OSTCHEM”), виробництва титанової продукції (“Мотронівський ГЗК”, “Межиріченський ГЗК”, “Валки-Ільменіт”, “Запорізький ТМК”), сільського господарства (“DF Agro”), логістики та портового бізнесу (“Ніка Транс Логістик”, МСП “Ніка-Тера”), медіа (“Inter Media Group”) [41]. Ця група не є фінансово-промисловою групою через відсутність фінансового компоненту.

8) Група “Укрпромінвест” - група підприємств, що за правами власності асоціюється з підприємствами, що належать Петру Порошенко. В 2012 група була ліквідована, однак ще в 2006 році був заснований багатогалузевий холдинг ПАТ “ЗНКІФ “Прайм Ессетс Кепітал”. Управляюча компанія холдингу - ТОВ «Компанія з управління активами «Ф'южн Капітал Партнерз». Холдинг володіє підприємствами в галузях харчової промисловості (“Корпорація “РОШЕН”), медіа (ТОВ “Фірма “Екран”, ТОВ ПП “ТРК НБМ” (5 канал)), сільському господарстві (ТОВ “Укрпромінвест-Агро”), фінансах (АТ “СК “Країна”) [42]. Однак, станом на кінець 2021 року кінцевим бенефіціаром АТ “СК “Країна” не є Петро Порошенко, тому це підприємство вже не відноситься до групи. Оскільки фінансова складова група більше не актуальна, то група не доцільно класифікувати як фінансово-промислову.

За результатами первинного огляду, найбільш релевантною для використання у якості об'єкта емпіричного аналізу впливу фінансово-промислових груп на економіку України є група “SCM”, оскільки вона є найбільшою ФПГ України.

3.2 Роль групи СКМ в економічній діяльності країни

Розглянемо детальніше фінансово-промислову групу “SCM”, та підприємства що до неї відносяться.

Фінансово-промислова група “SCM” - високо диверсифікована інвестиційна група в Україні. Ця група є найбільшою фінансово-промисловою групою в

Україні, та її підприємства функціонують не лише в Україні, а й в Нідерландах, Італії, Болгарії, Швейцарії, Великобританії, США та на Кіпрі.

До 2000 року під контролем Ріната Ахметова опинилися Єнакіївський металургійний завод, «Азовсталь», Харцизький трубний завод, Авдіївський коксохім та інші підприємства. Потрібно було налагоджувати управління активами та взаємодію підприємств між собою. Для управління бізнес-активами в 2000 році в м. Донецьк було створено АТ “System Capital Management”. Саме цей момент можна вважати початком офіційного функціонування групи, як єдиної структури.

Як зазначає Олег Попов, генеральний директор АТ “SCM”, - “Потрібно було налагодити процеси. Підвищити ефективність управління інвестиціями. У тому числі побудувати прогресивну систему корпоративного управління”. Активи структурували за галузевим принципом, взявши за базову модель структуру таких холдингів, як General Electric і шведська група Investor сім’ї Валленбергів. «На самому початку ми намагалися керувати операційно, потім зрозуміли, що це неефективно, – розповідає Попов. – Тому створили незалежні один від одного галузеві холдинги. А СКМ стала компанією-інвестором» [43].

Розглянемо структуру групи СКМ, що відображена на рис. 3.1.

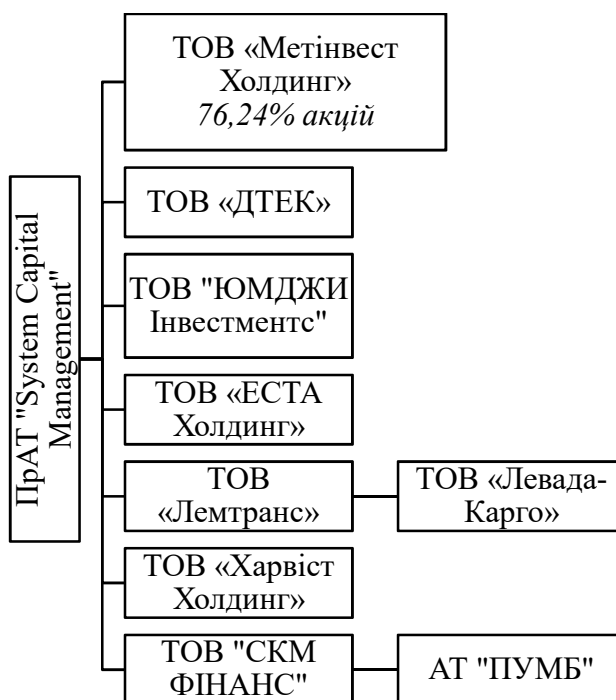

Рис. 3.1 Структура ФПГ “SCM”

До липня 2022 року група також мала інвестиції у сфері медіа, однак 11 липня 2022 року була опублікована заява Ріната Ахметова, про вихід інвестиційної компанії SCM з медійного бізнесу [44]. ТОВ «Медіа Група Україна» відмовилась на користь держави від усіх ефірних та супутникових телевізійних ліцензій та від ліцензій друкованих медіа в Україні, а також припинення роботи онлайн-медіа. Це було пояснено набранням чинності закону про олігархів [45].

1) ТОВ “Метінвест-Холдинг” - міжнародна гірничо-металургійна група компаній. До структури групи входять видобувні та металургійні підприємства в Україні, Європі та США, а також мережа продажів у всіх ключових регіонах світу.

Гірничо-металургійна група “Метінвест” є вертикально інтегрованою. Підприємства групи займаються видобутком залізородного концентрату (Інгулецький, Північний, Центральний та Південний ГЗК) та коксівного вугілля (ШУ “Покровське”), також до групи входить United Coal Company, що знаходиться в США. Клієнтами цих підприємств є: Азовсталь, ММК ім. Ілліча, Запоріжсталь, Камет-Сталь, Авдіївський коксохімічний завод, Запоріжкокс, Ferriera Valsider (Італія), Metinvest Trameal (Італія), Spartan UK (Великобританія), Юністіл, Камет-Сталь, Promet Steel (Болгарія). Реалізацією продукції групи в Україні займається Метінвест-СМЦ, а в Європі, Азії, Африці та Північній Америці - Metinvest International SA Geneva. Транспортно-експедиторським супроводженням вантажів займається Метінвест-Шіппінг. Ремонт та сервісним обслуговуванням гірничо-металургійного обладнання займається Метінвест-Промсервіс. Метінвест-Інжиніринг - інжинірингова компанія, що супроводжує великі інвестиційні проекти Групи Метінвест від етапу стратегічного планування до реалізації. Маріупольський та Криворізький РМЗ займаються виготовленням і ремонтом запасних частин, вузлів, металоконструкцій і змінного обладнання для металургійних підприємств Групи Метінвест. Метінвест-Діджитал - ІТ компанія, що спеціалізується на цифровій трансформації великого бізнесу. Метінвест-Бізнес-Сервіс є

мультифункціональним центром сервісного обслуговування та надає послуги з ведення бухгалтерського та податкового обліку, казначейських операцій, послуги у сфері управління персоналом, юридичні та інші послуги та виступає єдиним центром обслуговування підприємств Групи Метінвест. Структура гірничо-металургійної групи відображена в додатку А.1.

Група входить до ТОП-45 виробників сталі у світі. Група Метінвест є одним з найбільших виробників залізорудної сировини у світі. Обсяг виробництва концентрату значно зріс у 2007 році, разом з інтеграцією в бізнес Групи Інгулецького ГЗК. В 2020 році підприємствами групи було вироблено 30,5 млн. т залізорудного концентрату (18,7% загального видобутку), та 8,3 млн. т сталі (40,3%) [46]. Розглянемо основні економічні показники підприємств групи, що наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 Основні економічні показники підприємств, Метінвест, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Видобуток							
Північний ГЗК	07.10	61377	24063	9,9%	920	0,8%	6066
Інгулецький ГЗК	07.10	50894	19165	7,9%	294	0,3%	4951
Центральний ГЗК	07.10	17998	12438	5,1%	307	0,3%	4368
Південний ГЗК	07.10	37490	33592	13,8%	3997	3,7%	6339
ШУ Покровське	05.10	26850	7372	8,1%	59	0,1%	6890
Металургія							
МК Азовсталь	24.10	71562	50563	12,6%	81	0,1%	10702
ММК ім. Ілліча	24.10	90898	77153	19,2%	67	0,1%	14800
Запоріжсталь	24.10	62300	45630	11,4%	821	0,8%	10596
Юністіл	25.61	1191	1411	1,4%	10	0,01%	221
Авдіївський коксохімічний завод	19.10	16063	16504	27,4%	73	0,1%	4006
Запоріжжкокс	19.10	6444	6191	10,3%	36	0,03%	729
Камет-Сталь	19.10	10376	3508	5,8%	77	0,1%	1190
Запоріжвогнетрив	23.20	1726	2563	1,3%	27	0,02%	2271
Продажі							
Метінвест-СМЦ	46.90	11073	27314	2,3%	366	0,3%	695
Логістика та закупівлі							
Метінвест-Шіппінг	52.29	5679	846	0,1%	54	0,05%	431

Продовження таблиці 3.1

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Сервіс та інжиніринг							
Метінвест-Промсервіс	33.12	2876	2495	2,0%	134	0,1%	7969
Метінвест-Інжиніринг	71.12	1832	3679	2,2%	7	0,01%	573
Метінвест-Маріупольський РМЗ	24.52	3627	1325	0,3%	18	0,02%	2324
Метінвест-Криворізький РМЗ	28.92	1182	809	0,7%	62	0,1%	2001
Метінвест-Діджитал	62.02	483	880	0,3%	2	0,002%	867
Метінвест-Бізнес-Сервіс	69.20	179	381	0,2%	1	0,001%	894

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

За даними, наведеними в таблиці, загальна вартість активів Групи Метінвест становить 482 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 338 млрд. грн, кількість працівників - 88883 осіб. В 2020 році найбільшим за вартістю активів, отриманим чистим доходом та кількістю працівників є ПрАТ “ММК ім. Ілліча” - металургійний комбінат в м. Маріуполь. Найбільш вагомим у свої галузі є ПрАТ “Авдіївський коксохімічний завод” - 27,4% від випуску в галузі виробництва коксу та коксопродуктів.

Динаміка виробництва сталі в Україні та світі відображена на рис. 3.2.

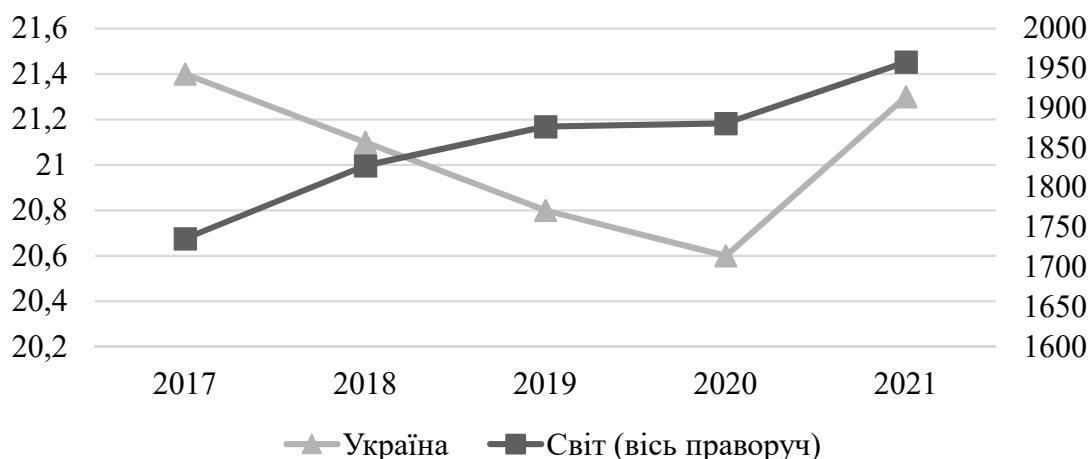

Рис. 3.2. Виробництво сталі в Україні, млн. т, 2017-2021

Джерело: Світова металургійна асоціація (WSA) [47].

Поступове скорочення обсягів виробництва сталі в Україні в 2018-2019 рр. спричинено загостренням конкуренції на ринку сталі через перевищення обсягу пропозиції над попитом [48]. В 2020 році бачимо застій у виробництві сталі на світовому рівні через пандемію Covid-19. Однак зі зростанням світових цін на сталь внаслідок активізації економічної діяльності, обсяги виробництва сталі зросли в 2021 році на 0,7 млн. т (3,4%).

Акціонерами компанії з управління активами Групи Метінвест є група СКМ (71,24%) і "Смарт-холдинг" (23,76%), які беруть участь в управлінні Метінвестом на партнерських засадах. Група Смарт-холдинг отримала свою частку внаслідок об'єднання металургійних активів груп (Інгулецький та Південний ГЗК) на частку у власності Метінвесту [49]. Бенефіціаром Групи Смарт-Холдинг є Вадим Новинський.

Важливо зазначити, що 2 грудня 2022 року президент Володимир Зеленський увів у дію рішення Ради національної безпеки та оборони щодо санкцій проти Вадима Новинського. До переліку обмежувальних заходів входить: блокування активів, повне припинення торговельних операцій, повне припинення транзиту ресурсів, запобігання виведенню капіталів, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань, анулювання дозволів на користування надрами. Відповідно до офіційної заяви Метінвесту, введені санкції стосуються особисто Вадима Новинського і жодним чином не вплинуть на стабільну роботу підприємств Групи. Вадим Новинський опосередковано володіє 23,76% акцій Metinvest B.V., не є бенефіціаром компанії, та не є особою, яка здійснює фактичний контроль за компанією [50].

24 лютого 2022 року почалося повномасштабне російське вторгнення в Україну, та бої за Маріуполь, де знаходяться два найбільших металургійних заводи «Метінвесту» – «Азовсталь» та ММК імені Ілліча, почались на другий день повномасштабного вторгнення російської армії в Україну. Фактично, ці два металургійні комбінати, що являються ядром групи, зупинені та/або зруйновані. Північний ГЗК, Інгулецький ГЗК, Центральний ГЗК, Південний ГЗК - працює

(40%). ГЗК зараз працюють на 40% від довоєнних обсягів, оскільки не можуть реалізувати всю свою продукцію на експорт через заблоковані порти.

Авдіївський КХЗ - виробництво законсервовано через обстріли.

Війна практично зруйнувала вертикальну інтеграцію групи. Із сировини, що виробляється на ГЗК Метінвесту, на металургійних комбінатах в Маріуполі виробляли сталеву продукцію, що йшла на експорт, у тому числі в якості напівфабрикатів для Ferriera Valsider (Італія), Metinvest Trameal (Італія), Spartan UK (Великобританія) [51].

Без доступу до дешевої сировини та напівфабрикатів, що постачаються з України, закордонним активам «Метінвесту» буде важко конкурувати. Тому менеджмент групи компаній почав адаптацію до нових умов, наприклад виробничий ланцюг перелаштувався на виробництво слябів на Запоріжсталі, зі злитків, що виробляються на Каметсталі [52].

2) ТОВ «ДТЕК» - материнська компанія, групи, що є найбільшим приватним інвестором в енергетику України. Підприємства компанії виробляють електроенергію на теплових електростанціях, видобувають вугілля (ДТЕК Енерго, шахти та ТЕЦ), виробляють електроенергію з альтернативних джерел (ДТЕК ВДЕ, сонячні та вітрові електростанції), видобувають нафту та природний газ (ДТЕК Нафтогаз), здійснюють трейдинг енергопродуктів на українському та зарубіжних ринках (Д. Трейдинг), розподіляють і постачають електроенергію споживачам (ДТЕК Мережі), надають клієнтам послуги з раціонального використання енергоресурсів та розвивають мережу швидкісних зарядних станцій (Д. Солюшнс). Академія ДТЕК - корпоративний університет, відкрита освітня бізнес-платформа, для представників бізнесу, держсектору, громадськості та міжнародних партнерів. Інтеренергосервіс спеціалізується на виконанні всіх видів ремонтів, технічного обслуговування, діагностики, налагодження та випробування основного та допоміжного тепломеханічного, електротехнічного й енергомеханічного обладнання електростанцій, конструкторсько-технологічному забезпеченні ремонтів. Структура ТОВ «ДТЕК» відображена в додатку А.2.

За результатами 2020 року, підприємствами Групи було добуто 1,84 млрд. м³ газу (9,1% загального видобутку), 21,3 млн. т (97%) енергетичного вугілля, вироблено 2,4 млрд. кВт-год (22,2%) за допомогою альтернативних джерел енергії та 23,8 млрд. кВт-год (45,5%) на ТЕС та ТЕЦ, розподілено - 47,3 млрд. кВт-год (31,7%).

Розглянемо основні економічні показники підприємств, що входять до Групи ДТЕК що наведені в таблиці 3.2 та таблиці 3.3.

За даними, наведеними в таблиці 3.2, загальна вартість активів операційної Групи ДТЕК Енерго становить 77,3 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 62,8 млрд. грн, кількість працівників - 35810 осіб.

Загальна вартість активів операційної Групи ДТЕК ВДЕ становить 42,5 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 8,2 млрд. грн, кількість працівників - 244 особи.

Таблиця 3.2 Основні економічні показники підприємств, ДТЕК, ч.1, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Видобуток вугілля і генерація електроенергії							
ДТЕК Енерго	70.10	5011	1053	0,6%	48	0,04%	329
Корум Груп	70.22	429	576	0,3%	4	0,004%	308
Корум Світло Шахтаря	28.92	1617	1214	1,1%	31	0,03%	1804
Корум Дружківський машинобудівний завод	28.92	1537	876	0,8%	37	0,03%	1769
Корум Шахтспецбуд	41.20	482	453	0,1%	3	0,003%	125
Корум Репеїр	33.12	28	33	0,0%	1	0,001%	100
Корум Трейдінг	46.63	879	1200	0,1%	0	-	15
Першотравенський РМЗ	25.11	420	947	0,9%	0	-	447
Шахта Білозерська	05.10	1238	416	0,5%	81	0,1%	1402
Павлоградвугілля	05.10	36705	16489	18,1%	1319	1,2%	21455
Добропільська ЦЗФ	05.10	806	365	0,4%	16	0,01%	378
Курахівська ЦЗФ	05.10	583	299	0,3%	4	0,004%	278
Дніпроенерго	35.11	14212	12547	3,0%	465	0,4%	2216

Продовження таблиці 3.2

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Східенерго	35.11	4163	9105	2,2%	1281	1,2%	1609
Західенерго	35.11	9208	17297	4,1%	203	0,2%	3575
Відновлювальна енергетика							
ДТЕК ВДЕ	70.10	4926	0	0,0%	19	0,02%	80
Ботієвська ВЕС	35.11	7436	2026	0,5%	68	0,1%	32
Нікопольська СЕС	35.11	7465	1350	0,3%	46	0,04%	24
Орлівська ВЕС	35.11	4167	1028	0,2%	16	0,01%	20
Покровська СЕС	35.11	9536	1758	0,4%	48	0,04%	28
Приморська ВЕС	35.11	4473	1020	0,2%	38	0,03%	20
Приморська ВЕС - 2	35.11	4213	909	0,2%	10	0,01%	18
Тилігульська ВЕС	35.11	78	0	0,0%	1	0,001%	10
Трифонівська СЕС	35.11	255	54	0,0%	3	0,003%	1
ВІНД ТЕХ	33.12	8	37	0,0%	0	-	11

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

За даними, що наведені в таблиці 3.3, загальна вартість активів Групи ДТЕК становить 370 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 260 млрд. грн, кількість працівників - 60257 осіб. В 2020 році найбільшим за вартістю активів, отриманим чистим доходом та кількістю працівників є ПрАТ “ДТЕК Павлоградвугілля” - найбільше вугледобувне підприємство в Україні, що включає 10 шахт у Західному Донбасі. До складу групи входить 8 ТЕС - Криворізька (м. Зеленодольськ), Ладизинська, Кураховська, Придніпровська, Добротвірська, Луганська, Запорізька (м. Енергодар), Бурштинська. Загальна встановлена потужність - 13 527 МВт.

З першого дня повномасштабного вторгнення росії в Україну ДТЕК ремонтує зруйновані через обстріли мережі та працює над відновленням електропостачання. Російськими військами були окуповані ДТЕК Луганська ТЕС та ДТЕК Запорізька ТЕС. Крім цього, на тимчасово окупованих територіях півдня також розташовані більшість вітрових електростанцій (Ботієвська, Орлівська, Приморська, Приморська-2). За даними Групи, ДТЕК втратив 127 співробітників з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну [53].

Таблиця 3.3 Основні економічні показники підприємств, ДТЕК, ч.2, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	%	млн. грн	% податку на прибуток	
Видобуток природного газу і газового конденсату							
ДТЕК Нафтогаз	46.71	14455	6682	0,6%	0	-	58
Інвестекогаз	46.71	5018	0	0,0%	1	0,001%	1
Нафтогазвидобування	06.20	33280	72098	67,4%	1327	1,2%	252
Нафтогазрозробка	71.12	39	0	0,0%	0	-	1
Нафтогазенергія	09.10	0,3	0	0,0%	0	-	1
Нафтогазексплуатація	06.20	0,5	0	0,0%	0	-	1
Нафтогазгеорозвідка	06.20	661	0	0,0%	0	-	10
Нафтогазсистеми	06.20	90	0	0,0%	0	-	2
Розподіл електроенергії							
ДТЕК Мережі	70.10	8312	10	0,0%	4	0,004%	н/д
Дніпровські електромережі	35.13	7978	5317	1,3%	80	0,1%	6563
Донецькі електромережі	35.13	2757	2691	0,6%	27	0,02%	3527
ПЕМ-енерговугілля	35.13	611	103	0,0%	10	0,01%	654
Високовольтні електромережі	35.13	1772	403	0,1%	30	0,03%	688
Київські електромережі	35.13	9029	2915	0,7%	93	0,1%	н/д
Київські регіональні електромережі	35.13	6534	4289	1,0%	234	0,2%	3576
Одеські електромережі	35.13	5579	4030	1,0%	120	0,1%	5441
Постачання електроенергії							
Д. Солюшнс	70.22	133112	117	0,0%	5	0,005%	н/д
Київські енергетичні послуги	35.14	1895	10657	2,5%	27	0,02%	339
Дніпровські енергетичні послуги	35.14	1406	10077	2,4%	17	0,02%	594
Донецькі енергетичні послуги	35.14	711	4905	1,2%	7	0,01%	775
ЯСНО Енергоефективність	71.12	353	238	0,0%	15	0,01%	5
Інше							
Д. Трейдинг	35.14	15930	63334	15,1%	587	0,5%	н/д
Академія ДТЕК	82.30	9	22	0,0%	0,6	0,001%	н/д
Інтеренергосервіс	33.12	208	680	0,5%	7	0,01%	1715

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

3) ТОВ "ЮМДЖИ Інвестментс" - компанію заснувала SCM 2006 року для керування активами в сировинній сфері. З часу створення UMG Investments розширила спектр своєї діяльності й змінила бізнесову модель з керівної на інвестиційну. Структура Групи ЮМДЖИ відображена на рисунку 3.3.

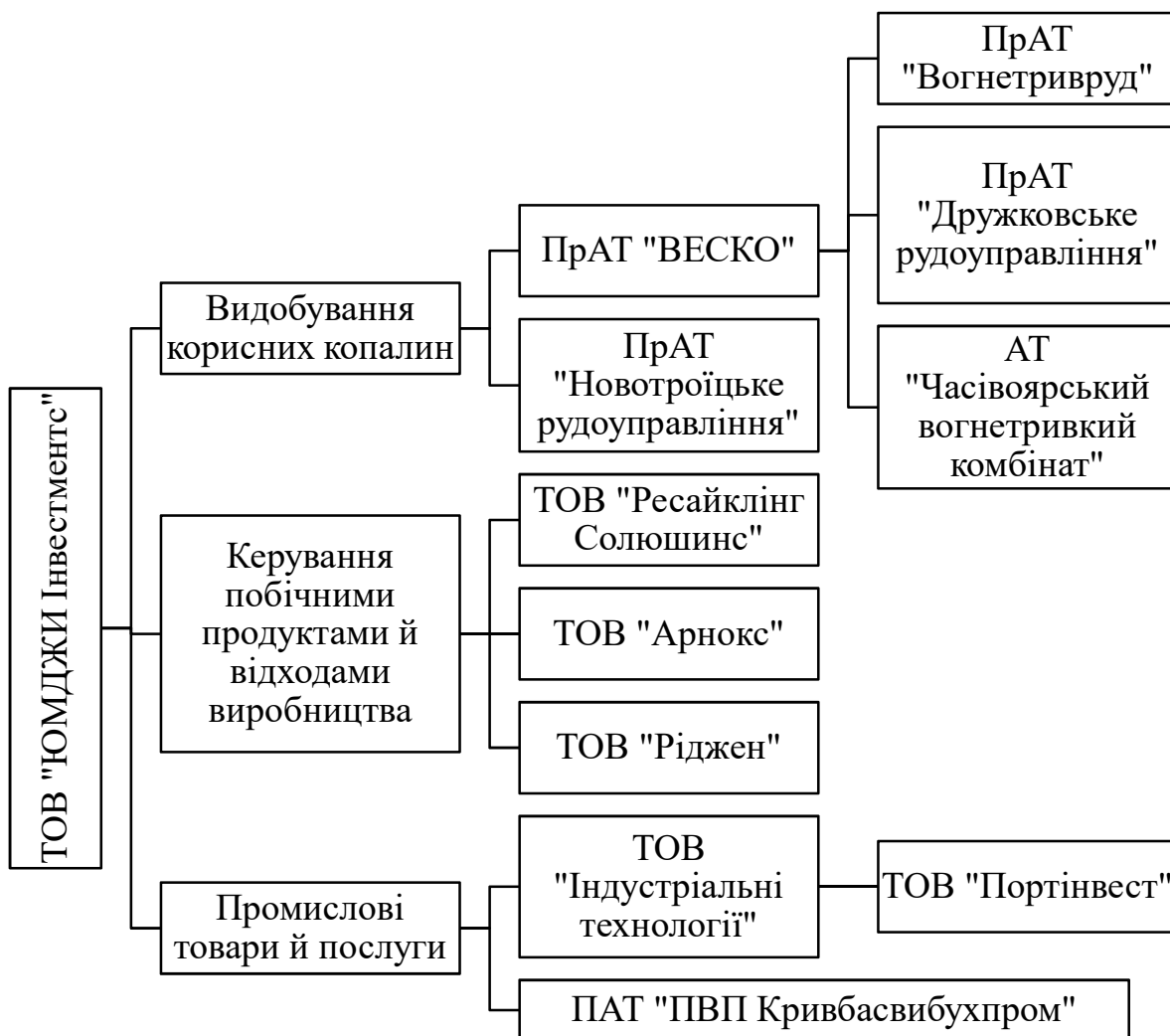

Рис. 3.3 Структура ТОВ "ЮМДЖИ Інвестментс"

Компанія утримує портфельні інвестиції в галузі видобування корисних копалин - ВЕСКО та Новотроїцьке рудоуправління. ВЕСКО - є одним зі світових лідерів з виробництва та експорту білих пластичних глин, на рік на підприємствах компанії видобувається 3 млн. т продукції. Новотроїцьке рудоуправління - один із найбільших виробників вапняків в Україні.

Портфель управління побічними продуктами та відходами виробництва представлений компанією Ресайклінг Солюшинс, яка займається переробленням

ЗШМ і металургійних шлаків. Арнокс - Виробництво рідкісних і технічних газів.
Ріджен - виробництво електроенергії та тепла із шахтного метану.

Портфель компаній, що виробляють товари й надають послуги для промислових споживачів: Індустріальні технології - виробництво порошкового дроту та брикетів для металургії. Портінвест - надання логістичних послуг. Кривбасвибухпром - вибухові роботи для гірничорудної галузі.

Розглянемо основні економічні показники підприємств групи ЮМДЖИ (табл 3.4).

Таблиця 3.4 Основні економічні показники підприємств, ЮМДЖИ, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Загальна вартість активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток підприємств		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Видобування корисних копалин							
ВЕСКО	B08.12	2984	2798	1,2%	166	0,2%	1324
Вогнетривнеруд	B08.12	502	302	0,1%	24	0,02%	49
Дружковське рудоуправління	B08.12	721	475	0,2%	26	0,02%	514
Часівоярський вогнетривний комбінат	C23.20	510	186	0,1%	3	0,003%	1276
Новотроїцьке рудоуправління	B08.11	1629	1023	0,4%	51	0,05%	1093
Керування побічними продуктами й відходами виробництва							
Ресайклінг Солюшнс	G46.77	206	389	0,0%	4	0,004%	н/д
АРНОКС	G46.77	754	396	0,0%	14	0,013%	н/д
Ріджен	N77.39	57	2	0,0%	0	-	н/д
Промислові товари й послуги							
Індустріальні технології	G46.77	607	1645	0,1%	39	0,04%	101
Портінвест	M70.10	238	16	0,0%	0	-	29
Кривбасвибухпром	B09.90	439	798	0,3%	23	0,02%	696

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

За даними, що наведені в таблиці, загальна вартість активів Групи ЮМДЖИ становить 8,7 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 8 млрд. грн, кількість працівників - 5082 особи. В 2020 році найбільшим за вартістю активів, отриманим чистим доходом та кількістю працівників є ПрАТ “ВЕСКО”.

Внаслідок російського вторгнення були окуповані виробничі потужності Новотроїцького рудоуправління.

4) ТОВ “ЕСТА Холдинг” - керуюча Компанія Групи ЕСТА, що входить до складу SCM. ЕСТА Холдинг здійснює весь цикл необхідних робіт на всіх стадіях розвитку проектів, починаючи з первинного аналізу інвестиційної пропозиції та закінчуючи девелопментом та експлуатацією реалізованого проекту. Структура Групи ЕСТА відображена на рисунку 3.4.

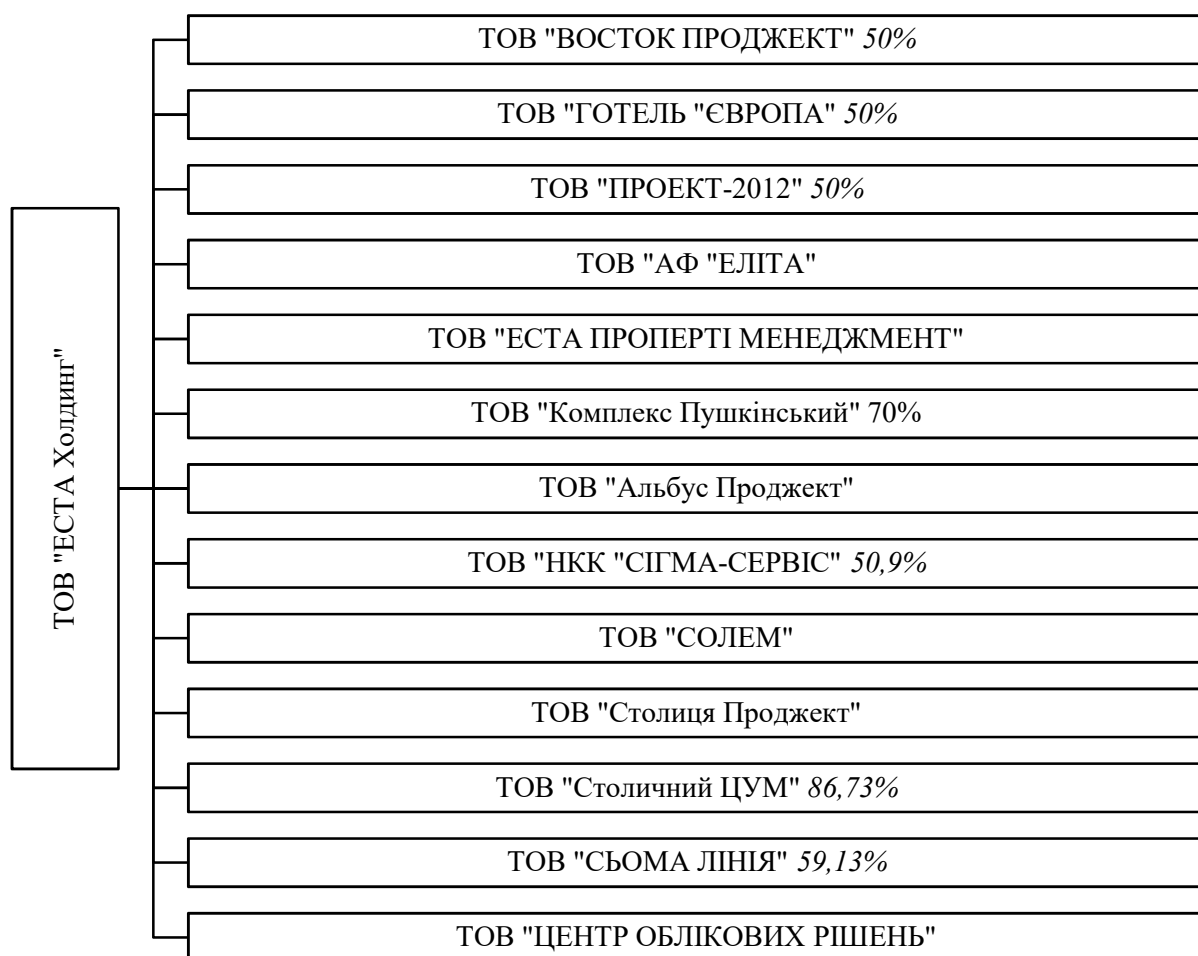

Рис. 3.4 Структура ТОВ “ЕСТА Холдинг”

Компанія фокусується на інвестиційних проектах високої якості. Серед основних напрямків бізнесу групи ЕСТА є офісні та торгові центри, а також готельна нерухомість. Крім того, ЕСТА Холдинг реалізує невеликі проекти заміської нерухомості. Компанія має земельні активи загальною площею понад 50 га.

Розглянемо основні економічні показники Групи, що наведені в таблиці 3.5.

За даними, що наведені в таблиці, загальна вартість активів Групи ЕСТА становить 4 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 0,5 млрд. грн, кількість працівників - 219 осіб. В 2020 році найбільшим за вартістю активів та отриманим чистим доходом є Столичний ЦУМ.

Таблиця 3.5 Основні економічні показники підприємств, ЕСТА Холдинг, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Еста Холдинг	68.20	2135	236	0,1%	0	-	30
ВОСТОК ПРОДЖЕКТ	41.20	0,01	0	0,0%	0	-	1
Готель "Європа"	68.32	0,05	0	0,0%	0	-	1
ПРОЕКТ-2012	55.10	26	0	0,0%	0	-	77
АФ "ЕЛІТА"	71.12	0,004	0	0,0%	0	-	1
Еста Проперті Менеджмент	70.22	15	85	0,1%	0	-	100
Комплекс Пушкінський	41.10	80	0	0,0%	0	-	2
Альбус Проджект	41.10	0,01	0	0,0%	0	-	1
НKK "Сігма-Сервіс"	68.10	18	4	0,0%	0	-	3
СОЛЕМ	41.10	0,01	0	0,0%	0	-	1
Столичний ЦУМ	68.20	1682	119	0,0%	0	-	н/д
СЬОМА ЛІНІЯ	68.20	33	0	0,0%	0	-	1
Центр Облікових Рішень	69.20	0,6	6	0,0%	0	-	1

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

5) ТОВ “Лемтранс” - провідний приватний оператор залізничного рухомого складу України. Основні напрями діяльності компанії – організація перевезень власним рухомим складом, надання транспортно-експедиторських послуг, інформаційний супровід руху вантажів, а також ремонт рухомого складу. У власності Лемтранс перебуває компанія Левада Карго (рис 3.5).

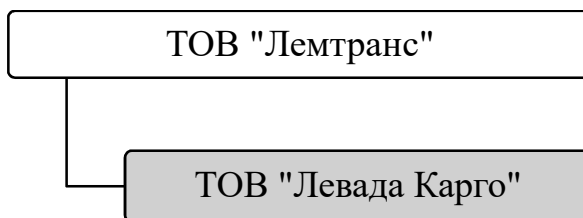

Рис. 3.5 Структура ТОВ “Лемтранс”

«Левада Карго», заснована у 2012 році, – транспортно-експедиторська компанія, мультимодальний контейнерний оператор. Компанія оперує парком фітінгових платформ, танк-контейнерів, балк-контейнерів.

Розглянемо основні економічні показники Лемтранс та Левада Карго, що наведені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 Основні економічні показники підприємств, Лемтранс, 2020 р

Підприємство	КВЕД	Активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Лемтранс	H52.29	11309	14391	2,4%	52	0,05%	1995
Левада Карго	H52.29	157	160	0,0%	14	0,01%	16

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

За даними, що наведені в таблиці, загальна вартість активів Групи Лемтранс становить 11,5 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 14,5 млрд. грн, кількість працівників - 2011 осіб.

Придбання компанією Лемтранс контейнерного оператора Левада Карго пов'язане з новими логістичними викликами в Україні та активізацією пошуків нових логістичних шляхів через повномасштабне російське вторгнення та

блокування морських портів. Група «Лемтранс», до якої входить «Левада Карго», разом із партнером в 2022 році запустила вантажний термінал «Мостиська» на кордоні України та Польщі, здатний здійснювати перевалювання різних типів вантажів у контейнерах із колії 1520 на 1435 мм і навпаки, можливість обслуговування рефрижераторних контейнерів з огляду на наявність спеціального обладнання, наливних вантажів у танк-контейнерах, пакування вантажів, криге та відкрите зберігання вантажів, митне оформлення тощо. Розвиток сухопутного сполучення з Європою та контейнеризація логістики мають значний потенціал у майбутньому [54].

б) ТОВ «Харвіст Холдинг» - українська компанія, що займається рослинництвом і молочним тваринництвом. Земельний банк — 127 тис. га. Структура Групи Харвіст відображена на рисунку 3.6.

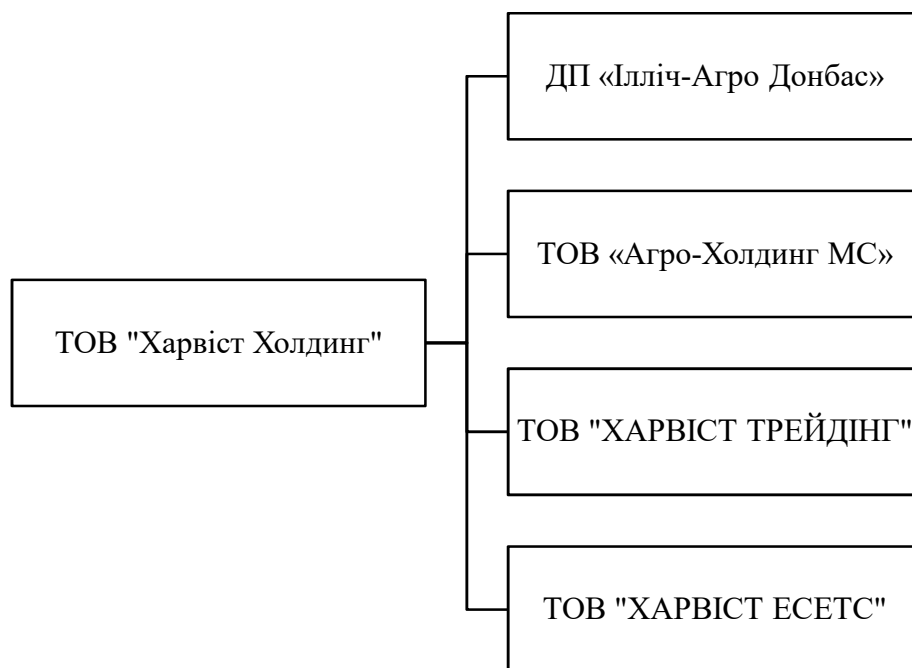

Рис. 3.6 Структура ТОВ «Харвіст Холдинг»

Розглянемо основні економічні показники Групи Харвіст, що наведені в таблиці 3.7.

За даними, що наведені в таблиці, загальна вартість активів Групи Харвіст становить 3,5 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 1,8 млрд. грн, кількість працівників - 1803 особи.

Таблиця 3.7 Основні економічні показники підприємств, Харвіст Холдинг, 2020

Підприємство	КВЕД	Активів, млн. грн	Чистий дохід		Податок на прибуток		Кількість працівників
			млн. грн	% випуску за КВЕД	млн. грн	% податку на прибуток	
Харвіст Холдинг	70.10	751	37	0,0%	0	-	240
ДП "Ілліч-Агро Донбас"	01.11	1843	1441	0,1%	0	-	1306
Агро-Холдинг МС	01.11	н/д	н/д	н/д	н/д	-	223
Харвіст Трейдинг	46.75	697	219	0,0%	0	-	24
Харвіст Есетс	77.31	191	119	0,1%	0	-	10

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

Відповідно до підписаних угод в статутному фонді сільськогосподарського холдингу Харвіст 75% належить Групі СКМ, 25% - «Смарт-Холдингу».

Земельний банк аграрного холдингу складає 127 тис. га, що розташовані в Донецькій, Київській та Житомирській областях. До 12 квітня російські війська окупували 70% земельного банку групи компаній - 90 тис. га зі 127 тис. га, переважна більшість яких знаходиться в Донецькій області. Також 11 березня російські окупанти захопили частину його техніки на Донеччині. Окрім сільгосптехніки військові країни-агресора РФ захопили легкові та вантажні автомобілі з нанесеним логотипом HarvEast [55].

7) ТОВ «СКМ ФІНАНС» - управляюча компанія, що займається стратегічним плануванням та загальним вирішенням напрямків діяльності підприємств фінансового сектору, що входять до групи СКМ. В фінансовій галузі Група представлена АТ «ПУМБ» (рис. 3.7).

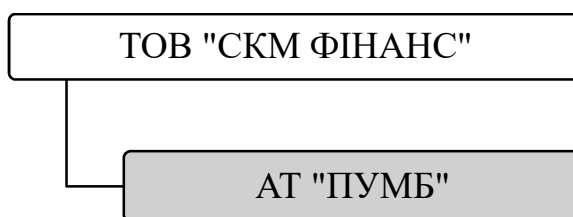

Рис. 3.7 Структура ТОВ «СКМ ФІНАНС»

Розглянемо основні економічні показники АТ ПУМБ, що наведені в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 Основні економічні показники підприємств, СКМ Фінанс, 2020

2020 р	АТ «ПУМБ»	СКМ Фінанс
КВЕД	64.19	70.22
Чистий дохід, млн. грн	7409	0
Кількість працівників	7481	2
Активи, млн. грн	75264	-
Миттєва ліквідність, %	8,3	-
Проблемні кредити, %	10,8	-
Податок на прибуток, млн. грн	557	-

Джерело: фінансова звітність підприємств [31]

За даними, що наведені в таблиці, загальна вартість активів Групи СКМ Фінанс становить 84 млрд. грн, валовий чистий дохід групи - 7 млрд. грн, кількість працівників - 7483 особи. За підсумками 2020 року, банк ПУМБ займав 11 місце в рейтингу Mind.ua [56].

Розглянемо основні економічні показники групи СКМ в цілому, згруповані за видами економічної діяльності підприємств (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 Основні економічні показники СКМ за галузями діяльності, 2020

Галузь, за КВЕД	Група СКМ								Випуск, млн. грн	Чистий дохід групи до випуску, %	Податку на прибуток сплачено, %
	Активів		Чистий дохід		Кількість працівників		Податок на прибуток				
	млн. грн	%	млн. грн	%	осіб	%	млн. грн	%			
A01-A03	1843	0,2 %	1441	0,2 %	1529	0,9 %	0	-	1060199	0,1%	-
B05	66182	6,9 %	24941	4,0 %	30403	18,3 %	1479	10,0 %	91319	27,3%	1,4%
B06	34031	3,5 %	72098	11,4 %	265	0,2 %	1327	9,0%	106928	67,4%	1,2%
B07-B09	174034	18,1 %	94654	15,0 %	25401	15,3 %	5808	39,5 %	242924	39,0%	5,3%
C19.1	32883	3,4 %	26203	4,2 %	5925	3,6 %	186	1,3%	60245	43,5%	0,2%
C23	2236	0,2 %	2749	0,4 %	3547	2,1 %	30	0,2%	197484	1,4%	0,0%
C24	228387	23,7 %	174671	27,7 %	38422	23,2 %	987	6,7%	401654	43,5%	0,9%

Продовження таблиці 3.9

Галузь, за КВЕД	Група СКМ								Випуск, млн. грн	Чистий дохід групи до випуску, %	Податок у на прибуток сплачено, %
	Активів		Чистий дохід		Кількість працівників		Податок на прибуток				
	млн. грн	%	млн. грн	%	осіб	%	млн. грн	%			
C25	1611	0,2%	2358	0,4%	668	0,4%	10	0,1%	102532	2,3%	0,0%
C28	4336	0,5%	2899	0,5%	5574	3,4%	130	0,9%	112083	2,6%	0,1%
C31-C33	3120	0,3%	3245	0,5%	9795	5,9%	142	1,0%	123642	2,6%	0,1%
D35	119408	12,4%	155815	24,7%	29710	17,9%	3411	23,2%	418780	37,2%	3,1%
F41-F43	562	0,1%	453	0,1%	130	0,1%	3	0,0%	670970	0,1%	0,0%
G45-G47	33689	3,5%	37845	6,0%	894	0,5%	424	2,9%	1173007	3,2%	0,4%
H49-H52	17145	1,8%	15397	2,4%	2442	1,5%	120	0,8%	595625	2,6%	0,1%
I55-I56	26	0,0%	0	0,0%	77	0,0%	0	-	65067	0,0%	-
J62-J63	483	0,1%	880	0,1%	867	0,5%	2	0,0%	282546	0,3%	0,0%
K64-K66	75264	7,8%	7409	1,2%	7481	4,5%	557	3,8%	209088	3,5%	0,5%
L68	3868	0,4%	359	0,1%	35	0,0%	0	-	380991	0,1%	-
M69-M71	164096	17,0%	6198	1,0%	2563	1,5%	103	0,7%	165170	3,8%	0,1%
N77-N82	257	0,0%	143	0,0%	10	0,0%	1	0,0%	124529	0,1%	0,0%
ВСЬО ГО	963461	100%	629758	100%	165738	100%	14720	100,0%	10210625	6,2%	13,5%

Джерело: власні розрахунки, Державний комітет статистики, Звіт про виконання державного бюджету 2020

Відповідно до даних, що наведені в таблиці, можна зробити наступні висновки:

1) 71,2% активів групи зосереджені в 4 галузях, з яких: 23,7% - металургійне виробництво; 18,1% - добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів; 17% - діяльність головних управлінь

(хед-офісів); 12,4% - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

2) 79% чистого доходу групи генерується в 4 галузях, з яких: 27,7% - металургійне виробництво; 24,7% - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря ; 15% - добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів; 11,4% - добування сирової нафти та природного газу.

3) 74,8% найманих працівників групи працевлаштовано в 4 галузях, з яких: 23,2% - металургійне виробництво; 17,9% - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; 18,3% - добування кам'яного та бурого вугілля; 15,3% - добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів.

4) 81,7% податку на прибуток сплачується підприємствами 4 галузей, з яких: 39,5% (5,3% податкових надходжень з податку на прибуток підприємств) - добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів; 23,2% (3,1%) - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; 10% (1,4%) - добування кам'яного та бурого вугілля; 9% (1,2%) - добування сирової нафти та природного газу.

5) Найбільшу частку випуску генерують підприємства групи в галузях:

- добування сирової нафти та природного газу - 67,4%;
- виробництво коксу та коксопродуктів - 43,5%;
- металургійне виробництво - 43,5%;
- добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів - 39,0%;
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря - 37,2%;

- добування кам'яного та бурого вугілля - 27,3%;

Як бачимо, група СКМ є ключовим представником металургійної, газодобувної та енергетичної промисловості України, однак в результаті повномасштабного російського вторгнення, що почалося в лютому 2022 року, значним чином постраждали металургійні та енергетичні активи групи. Металургійні комбінати операційної групи Метінвест - Азовсталь та ММК ім. Ілліча, що склали 17% активів групи в 2020 році - окуповані російськими військами в м. Маріуполь, а електростанції та енергопостачальні мережі операційної групи ДТЕК Мережі - постійно перебувають під обстрілами російських військ.

3.3 Зарубіжні фінансово-промислові групи та їх внесок у повоєнний розвиток країн

З 24 лютого 2022 року російські війська розпочали повномасштабне вторгнення по всій території України. Російські війська завдають авіаударів по ключових об'єктах військової (аеродроми, військові частини та місця зосереджень підрозділів) та цивільної інфраструктури (нафтобази, заправки, церкви, заводи, церкви, школи, лікарні).

Відповідно до дослідження, проведеного Київською Школою Економіки, загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі з початку російського вторгнення щомісячно зростала на 15,7% та станом на 1 вересня 2022 року склала понад 127 млрд дол. США (за вартістю заміщення), з яких 45,2 млрд дол. США (35,6%) припадає на інфраструктурні об'єкти та активи у промисловості [57].

Після завершення Другої світової війни Європа та Японія сильно постраждали від її руйнівних наслідків. Внаслідок тривалих бойових дій і бомбардувань та штурмування міст, до кінця 1945 року приблизно 4/5 німецьких міст з населенням від 100 тисяч чоловік і більше були зруйновані на 60% [58]. Японія втратила понад 25% свого національного багатства в результаті Другої світової війни. Крім того, близько 40% промислових підприємств та

інфраструктури країни було зруйновано, а виробництво повернулося до рівня 15-річної давнини [59].

Тим не менш, в результаті заходів, що були здійснені в рамках виконання плану Маршалла, зокрема наданні фінансової допомоги від США, вже в 1950 р. економіка Західної Німеччини досягла довоєнного рівня, а економіка Японії - в 1953 р. [60]. План Маршалла був розроблений для сприяння економічному відновленню країн Західної Європи, зокрема Західної Німеччини. Німецьке економічне диво - це швидка реконструкція та розвиток економік Західної Німеччини та Австрії після Другої світової війни, однак серед основних причин повоєнного “дива” фігурує не лише фінансова допомога від США в межах плану Маршалла, а й збільшення військових замовлень та скасування заборони на виробництво Німеччиною зброї у зв’язку з Корейською війною 1950–1953 років та економічна політика Л. Ерхарда. Сутність Плану Маршалла полягала у відновленні основних виробничих засобів та стимулюванні власного промислового виробництва країн, що отримували допомогу.

Рушійною силою “німецького економічного дива” стали німецькі фінансово-промислові групи - концерни, а саме: автомобільні концерни - Porsche, BMW, Daimler; хімічні концерни - Bayer, BASF, Henkel Group; енергетичні концерни - RWE, Bosch, Siemens. Німецьке поняття “концерн”, визначається як об’єднання кількох (великих) компаній в одну економічну одиницю. Материнська компанія відіграє домінуючу роль як центральний орган управління групою, тоді як дочірні компанії є залежними підрозділами. Для того, щоб вважатися групою (концерном), необхідно мати лише материнську компанію та дочірню компанію, причому дочірня компанія повинна відмовитися від своєї економічної та фінансової незалежності. Однак дочірня компанія залишається юридично незалежною [61].

В післявоєнній Японії американськими окупаційними військами також здійснювався план економічної стабілізації країни - План Доджа-Макартура, або “Лінія Доджа”. До заходів, що включав План, входили: збалансування державного бюджету Японії шляхом збільшення податків і обмеження субсидій

для подолання інфляції, стабілізація заробітної плати, встановлення контролю над цінами, та трансформація довоєнних монополій - дзайбацу [62].

Дзайбацу – великі промислові конгломерати, які користувалися привілейованим ставленням з боку уряду, користуючись низькими податками та отримуючі величезні кошти на розвиток та розширення діяльності компаній. Концентрація промислового контролю сприяла продовженню напівфеодальних відносин між працівниками та менеджментом, стримувала зростання заробітної плати, блокувала розвиток профспілок, перешкоджала утворенню компаній незалежними підприємцями та заважала зростанню середнього класу в Японії. Ліквідація дзайбацу була здійснена шляхом руйнування холдингових компаній, які складали основу контролю за дзайбацу, та продажу їх акцій населенню. Японські компанії відповіли реорганізацією в кейрецу. Замість колишніх сімейних форм керівництва та вертикальної структури, була встановлена горизонтальна структура, з прихованими фінансовими взаємозв'язками та колективне управління у формі наглядових рад та президентів компаній [63]. Водночас, і податкова реформа виявилася вигідною для великих корпорацій: податки на надприбутки відмінялися, середні та дрібні підприємства були витіснені з ринку, відбулося скорочення персоналу і зниження заробітної плати.

До японських кейрецу, що відновилися, після того як були ліквідовані у якості дзайбацу (“Велика Шістка”), належать: Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo, Fuyo Group, Dai-Ichi Kangyo, Sanwa. Особливістю “Великої Шістки” кейрецу було те, що кожна з них включала у своїй структурі банк, торгівельну компанію, страхову компанію, металургійну та хімічну компанії.

Аналогічно до Другої Світової війни, Корейська війна зруйнувала промислову основу Південної Кореї та паралізувала економічну політику країни, та, більше того, призвела до розколу країни, що залишається і сьогодні. “Корейське економічне диво”, що відбулося після закінчення корейської війни, безпосередньо пов'язано зі зростанням та розвитком чеболів. Чеболь - бізнес конгломерати міжнародного масштабу, що контролюються впливовими родинами, та які відіграли центральну роль у трансформації аграрної економіки

Південної Кореї в одну з найбільших виробничих економік світу. Чеболі відігравали домінуючу роль у післявоєнному економічному розвитку Південної Кореї, оскільки уряд Південної Кореї активно сприяв розвитку важкої та хімічної промисловості за допомогою різноманітних заходів промислової політики, включаючи надання кредитів з низькою процентною ставкою та вкладання коштів у будівництво промисловості. Корейський уряд надавав перевагу обраним державним підприємствам і чеболям [64].

До найбільших корейських чеболів, належать: Samsung Group, LG Group, GS Group, Hyundai, SK Group, Daewoo, Lotte, CJ Group, KT&G.

Ключовими факторами у післявоєнному економічному відновленні Німеччини, Японії та Південної Кореї були: фінансова допомога, економічна та політична інтервенція США, сприяння окупаційної адміністрації США та урядів країн економічному реформуванню країн (податкова та аграрна реформа), дерегуляція ринків та сприяння промислового виробництва і підтримка великих бізнес-конгломератів шляхом надання дешевих кредитів та безпосередньої урядової підтримки. Тим не менш, підходи до відносин урядів з бізнес-конгломератами відрізняються. В Японії та Німеччині на етапі перебудови діяла американська окупаційна адміністрація, і в процесі реформування фінансово-промислових груп цих країн відбувалася їх принципова трансформація, спрямована на послаблення їх монопольної влади та забезпечення прозорості їх зв'язків. На відміну від цього, корейський уряд підтримував чеболі, що являються суворо централізованою структурою, що керується єдиним тримачем акцій, і право володіння ними залишається за родиною.

4. НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП ТА ПОСИЛЕННЯ ЇХ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Повномасштабне російське вторгнення, що почалося 24 лютого 2022 року, за 10 місяців постійного ведення бойових дій, ракетних та авіаційних обстрілів міст та об'єктів цивільної та критичної інфраструктури, вже призвело до значної втрати економічного потенціалу України. Відповідно до повідомлення Міністерства економіки України, падіння ВВП за підсумками 2022 року склало 30,4% [65].

В основі проведеного дослідження лежить гіпотеза про те, що фінансово-промислові групи України можуть стати рушійною силою післявоєнного відновлення національної економіки.

В результаті проведеного аналізу фінансово-промислових груп були виявлені наступні проблеми їх функціонування:

1) Головною проблемою організації ефективної взаємодії фінансово-промислових груп та уряду є відсутність законодавчого регулювання таких об'єднань підприємств. Це унеможливує діяльність уряду з підтримки (надання пільгових інвестиційних кредитів, підтримка інтересів, субсидювання, державні гарантії для залучення іноземного капіталу) або з обмеження (встановлення вимог, контроль впливу на політичну сферу) діяльності фінансово-промислових груп.

2) Внаслідок російського вторгнення значним чином постраждали активи групи СКМ по всіх напрямках діяльності. Металургійні комбінати операційної групи Метінвест - Азовсталь та ММК ім. Ілліча в м. Маріуполь - окуповані та зруйновані російськими військами. ДТЕК Енерго втратила контроль над Луганською та Запорізькою ТЕС. Електростанції та енергопостачальні мережі операційної групи ДТЕК Мережі - постійно перебувають під обстрілами російських військ. Окуповані виробничі потужності Новотроїцького рудоуправління та основний регіон діяльності агрохолдингу

Харвіст. Загальна вартість активів що зруйновані або окуповані - 186 млрд. грн (19,3% загальної вартості активів групи).

Курахівська та Криворізька ТЕС перебувають під постійними обстрілами. Курахівська ЦЗФ, Авдіївський коксохімічний завод та Часівоярський вогнетривкий комбінат зупинили свою діяльність через обстріли. Загальна вартість активів що перебувають під загрозою окупації - 21 млрд. грн. (2,2%).

3) Оглядаючи історичний досвід функціонування фінансово-промислових груп, можна стверджувати, що ФПГ Німеччини (концерни), Японії (кейрецу) та Південної Кореї (чеболі) стали рушійною силою економічного розвитку. Стрімкий економічний розвиток цих країн описують як: німецьке “економічне диво” (Західнонімецьке “економічне диво”, “Рейнське чудо”), японське “економічне диво” та корейське “економічне диво” (“Чудо на річці Ханган”).

Фактори, що є спільними для цих явищ та сприяли їх втіленню:

- фінансова допомога та значний обсяг капіталовкладень з боку США. Ключовим фактором економічного розвитку Німеччини, Японії та Південної Кореї після руйнівних конфліктів, що відбулися на їх території, стала саме фінансова допомога з боку США. Саме за рахунок американських коштів відбувалося функціонування державного апарату цих країн, та саме за рахунок американської державної допомоги та американських інвесторів - відбувалося відновлення промислового виробництва, відбудовування заводів та фабрик і реконструкція транспортної інфраструктури. Прихід американського капіталу означав і імпорт американських патентів, ліцензій та технологій, а також втілення американської моделі управління.

- відкриття внутрішнього ринку США зі значним обсягом платоспроможного попиту. Крім значних капіталовкладень, фактично США забезпечували ці країни значними обсягами платоспроможного попиту, що виникав внаслідок початку інших конфліктів. Прискорення економічного розвитку Японії та Німеччини почалося в період Корейської війни (1950-1953), а стрімкий розвиток Південної Кореї набрав темпи в часи Війни у В'єтнамі (1959-

1975). Разом з цим значні обсяги попиту забезпечувалися американськими військами, що тимчасово розміщувалися в цих країнах.

- високий технологічний рівень країн у довоєнний та воєнний період. Під час війни в Німеччині та Японії активно розвивалися та покращувалися технології з виробництва та обробки сталі, хімічної промисловості (виробництво синтетичного палива), медичні технології. Зароджувалися комп'ютерні технології. Відповідно Південна Корея у період Другої світової війни була колонією Японської імперії.

- модернізована інфраструктура. Високорозвинена інфраструктура є одним із ключових елементів успішного ведення війни, тому ще у довоєнний період в Німеччині було створене державне управління з будівництва автобанів - Reichsautobahn. Аналогічно відбувалася і модернізація інфраструктури та економіки Японської імперії в цілому.

Для вирішення визначених проблеми та врахування проаналізованого досвіду, були сформовані наступні рекомендації:

1) **Законодавче регулювання формування та функціонування фінансово-промислових груп.** Причиною скасування попередніх законопроектів визначається відсутність економічного сенсу законодавчого регулювання ФПГ через відсутність спеціальних програм партнерства уряду та ФПГ. Водночас, необхідність законодавчого регулювання фінансово-промислових груп продиктоване об'єктивною наявністю таких груп в структурі національної економіки. Також законодавче регулювання ФПГ є умовою ефективної організації взаємодії фінансово-промислових груп та уряду України або інших країн, міжнародних організацій.

2) **Фінансово-промислові групи - двигун економічного зростання.** До 8 найбільших ФПГ України входять: СКМ, Приват, ТАС, Інтерпайп, Смарт Холдинг, Універсальна інвестиційна група, Group DF, Укрпромінвест. Теоретичне уявлення про фінансово-промислові групи полягає в тому, що внутрішня структура ФПГ включає наявність фінансово-економічного, промислово-виробничого та торгівельно-комерційного блоків. Фактично ж,

відповідають такій структурі лише група СКМ та група ТАС. Для проведення емпіричного аналізу була обрана група СКМ, оскільки є більш впливовою та налічує більшу кількість підприємств.

Ключові активи групи СКМ зосереджені в галузях металургійної та енергетичної промисловості. Загальна кількість підприємств, що входять до офіційної структури групи налічує 103 підприємства. Відповідно до проведеного аналізу співвідношення випуску та чистого доходу підприємств групи - 43,5% випуску в галузі металургійної промисловості генерується підприємствами групи, та 37,2% - в галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

Гірничо-металургійна промисловість - є стратегічною галуззю національної економіки України, що забезпечує значні обсяги надходження іноземної валюти. Виробництво сталі є ключовим для розвитку машинобудування та будівництва. В 2021 році Україна займала 14-е місце серед найбільших виробників сталі в світі. Ефективна робота гірничо-металургійного комплексу значним чином залежить від попиту і цін на світовому ринку металопродукції. Припускаючи зростання попиту на продукцію металургійної промисловості у післявоєнний період, що буде спричинено активізацією будівництва та реконструювання промисловості та інфраструктури, можна прогнозувати зростання цін на сталь.

Ще однією важливою галуззю для економічного розвитку є енергетична промисловість. Енергетика - основа розвитку національної економіки. Успішне функціонування енергетичної промисловості забезпечує виробничі та технологічні процеси в промисловості, без енергії неможливе повноцінне функціонування цивільної інфраструктури.

Після окупації Донбасу та Криму, Україна втратила контроль над видобутком частини енергетичного та коксівного вугілля і природного газу на шельфі Чорного моря. З відновленням територіальної цілісності України та поверненням доступу до Донбаського регіону, Україна матиме можливість нарощувати виробництво сталі та коксівного вугілля, а також розвивати енергетичну промисловість, зокрема вугільну промисловість та газодобування.

Донбас може стати економічним двигуном України та Східної Європи, аналогічно до того, як після Другої світової війни, Рур став економічним двигуном відновлення Німеччини та Західної Європи.

3) **Фінансово-промислові групи - стовпи промислової політики.**

Виходячи з того, який суттєвий вплив на галузі економіки утримується у власності окремих фінансово-промислових груп, можна стверджувати, що уряд може використовувати їх значну монопольну силу для втілення державної промислової політики.

Промислова політика - спрямована діяльність уряду на визначення пріоритетних галузей національної економіки та організація державної підтримки цих галузей. Метою промислової політики та її кінцевим результатом має бути підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та збалансоване економічне зростання в довгостроковій перспективі.

Ключовими напрямками промислової політики для подолання відсталості української економіки є: імпортозаміщення, експортоорієнтованість, закриття збиткових галузей та “зелена” трансформація. Разом з цим, основою майбутнього економічного зростання України має стати замикання експортоорієнтованих галузей на подальшу переробку сировинної продукції і розвитку високотехнологічних галузей. Зараз капітали фінансово-промислових груп зосереджені в низькотехнологічних галузях харчової промисловості або гірничо-металургійного виробництва.

- Імпортозаміщення та експортоорієнтованість. Аналізуючи структуру групи “СКМ”, було виявлено, що у довоєнний період ланцюг виробництва групи завершувався на металопрокатних заводах за кордоном, в той час як металургійні комбінати в Україні були зосереджені лише на виробництві сталевих напівфабрикатів. Зусилля уряду мають бути спрямовані на те, щоб великі гравці в галузі металургійного виробництва використовували своє панівне становище для концентрації капіталу саме в Україні з метою будівництва наступних ланок металургійного виробництва, і, відповідно, виробництва товарів з більшою доданою вартістю саме в Україні. Як зазначає Ю. Свириденко,

перший віце прем'єр-міністр – міністр економіки, маючи обсяги виробництва сталі близько 20 млн. т. на рік, уряд має зосередитися на тому, щоб використовувати цю сталь у внутрішньому виробництві, для подальшого експорту більш вартісних товарів. “Тонна руди коштує 100-150 доларів, тонна металу – 500-1000 доларів, а готовий металевий виріб – 1,5-2 тисяч доларів. Якщо ж ми з цих металевих виробів виготовляємо енергетичні машини, то ціна доходить до 15-20 тисяч доларів за тонну”, пише Ю. Свириденко [68]. Згідно даних Державної служби статистики, в 2021 році в Україну було імпортовано машин та обладнання на 14 млрд. дол. США. та експортовано чорних металів та виробів з чорних металів на загальну суму в 15 млрд. дол. США.

Уряд може здійснювати прямий вплив, наприклад організувавши спільне підприємство з виробництва машин та обладнання, або використовуючи інструменти непрямого впливу, наприклад експортне мито на вивіз металевих виробів.

- Структурна оптимізація економіки. За рахунок концентрації капіталу в окремих галузях, та, внаслідок цього, отриманню надприбутків, фінансово-промислові групи мають здатність здійснювати перерозподіл інвестицій між галузями, на користь менш розвинених. Прикладом цього можна вважати інвестиції групи СКМ у розвиток зеленої енергетики силами операційного холдингу ДТЕК ВДЕ. Ключовим фактором, що стимулював інвестиції стало введення “зеленого тарифу” на електроенергію, що вироблена джерелами ВДЕ.

Разом з цим, хворобливим питанням є субсидування української вугільної промисловості. Основна проблема української вугільної промисловості в тому, що вона збиткова. Протягом 2018-2019 рр. Україна витратила на субсидування вугільної промисловості 751 млн. євро [69]. Для успішного втілення “зеленої” трансформації необхідно припинити субсидувати, кредитувати й інвестувати у вичерпане паливо, та чітко визначити промислову політику держави в галузі енергетики.

4) **Модернізація промисловості.** Для забезпечення скорочення відставання України в економічному розвитку у післявоєнний період, важливим напрямком діяльності уряду та бізнесу є не лише відновлення кількісних показників економіки, а й одночасна модернізація. Фінансово-промислові групи можуть стати “стовпом” для втілення елементів Індустрії 4.0 в Україні.

Індустрія 4.0 - промислове виробництво, яке ґрунтується на втіленні досягнень технологічного процесу з роботизації, автоматизації та комп'ютеризації у галузі промисловості: добування, металургію, машинобудування, харчову промисловість, сільське господарство, логістику та ін. Індустрія 4.0 базується на таких розробках, як “Великі дані та їх аналіз”, “Автономні роботи”, “Моделювання”, “Горизонтальна та Вертикальна Системна Інтеграція”, “Промисловий Інтернет Речей”, “Кібербезпека”, “Хмари”, “Адитивне виробництво”, “Розширена реальність” [66]. Галузями, перспективними для впровадження технологій “Індустрії 4.0” - сільськогосподарське виробництво, машинобудування, фармацевтика та ІТ.

Прогнозується, що глобальний ринок Індустрії 4.0 зросте зі 130,9 млрд. дол. США у 2022 році до 377,3 млрд. дол. США до 2029 року при середньорічному темпі зростання 16,3% [67]. Діяльність великих гравців, урядові ініціативи із здійснення початкових інвестицій та подальшому заохоченню модернізації, а також збільшення фінансування науково-дослідної діяльності - є життєво важливими факторами для відновлення та розвитку промисловості України.

Україна також має потенціал у розвитку військових технологій (military-tech). На початку липня Міністерство цифрової трансформації та фандрайзингова платформа UNITED24 оголосили про старт проекту Армія дронів, партнерами якого виступили Генштаб Збройних сил України та Держспецзв'язку. У межах програми здійснюється системна закупівля дронів, їх ремонт та оперативна заміна, тренування пілотів, а також R&D в галузі [70]. Наприклад, сьогодні компанія Atlas українця Івана Толчинського виготовляє

компактні безпілотники за стандартами НАТО, що поставляються передусім українській армії [71].

Узагальнююча схема проблем функціонування та рекомендації з їх вирішення відображена на рис. 4.1.

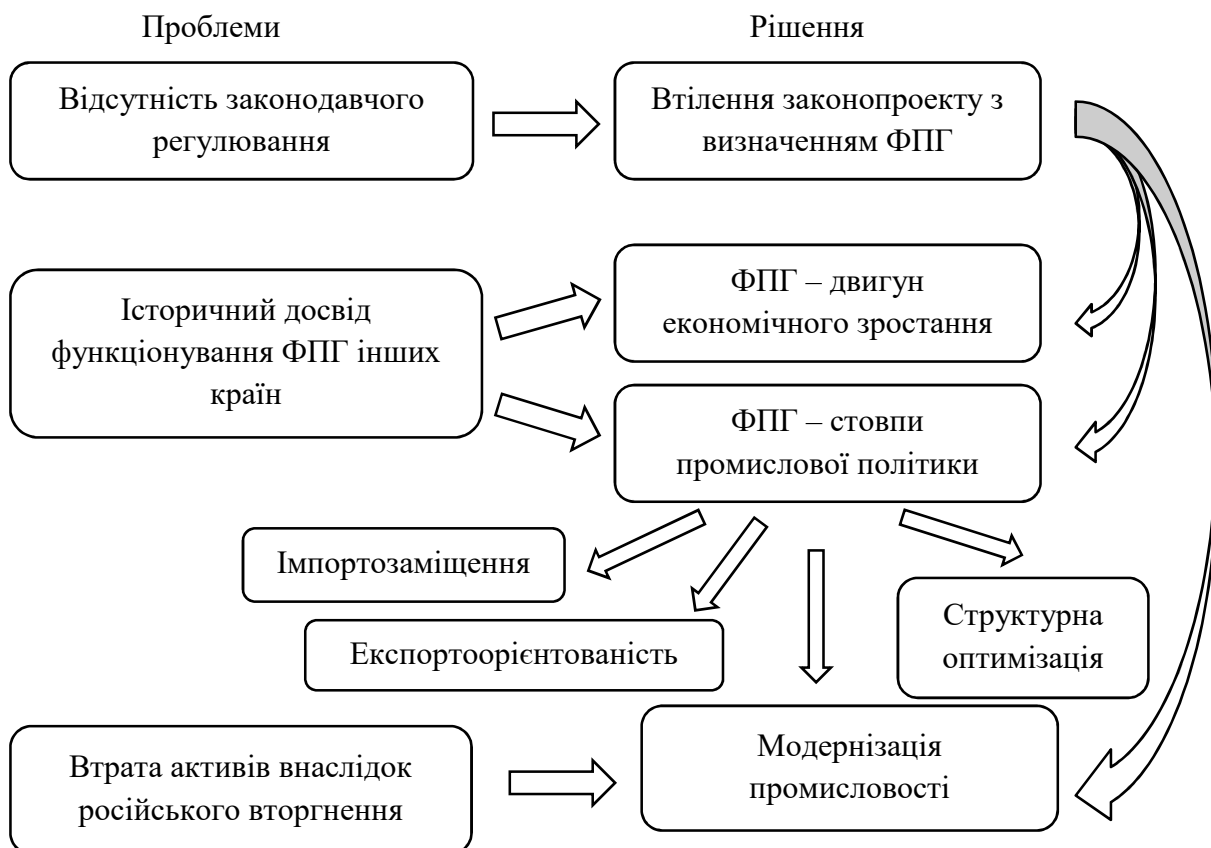

Рис. 4.1. Проблеми, історичний досвід функціонування та рекомендації щодо діяльності ФПГ

Побудова об'єктивного прогнозу майбутнього зростання економіки України, з урахуванням імплементації зазначених рекомендацій, унеможлиблюється переліком змінних, що залишаються невідомими в теперішньому та найближчому майбутньому, головним з яких є невизначеність початку прогнозу, оскільки ці рекомендації розроблені для післявоєнного відновлення.

До внутрішніх факторів, що ускладнюють побудову прогнозу, належать: продовження війни, високий рівень безробіття, високий рівень інфляції, нестабільний валютний курс.

Продовження бойових дій на території України постійно ускладнює визначення основи для майбутнього прогнозу, оскільки з продовженням бойових дій, потенціал економіки України до зростання постійно скорочується.

Оскільки Україна є малою відкритою економікою, прогнози її економічного зростання напряму залежать від світового економічного зростання, та, враховуючи сировинну орієнтацію експорту України, від прогнозу цін на сировинних ринках.

До зовнішніх факторів належать: невизначені перспективи вступу України до ЄС, невизначеність майбутнього ринків енергетичних ресурсів, невизначеність зовнішньої кон'юнктури.

За попередніми оцінками НБУ, ВВП України за підсумками 2022 року впав на 32% у порівнянні з 2021 роком і склав 136 млрд. дол. США. Темп інфляції за підсумками - 26,6%. Офіційний обмінний курс наприкінці 2022 р.: грн. до дол. США - 36,57 (+34,4% у порівнянні з 2021); грн до євро - 38,95 (+26,6%). Рівень безробіття 32%. За умови зниження безпекових ризиків в 2023-2024 рр., НБУ прогнозує зростання економіки помірними темпами, на 4-5% щорічно, поступове зниження темпів інфляції та рівня безробіття [72]. Враховуючи ці параметри, прогноз відновлення економіки України у післявоєнний період, відображений на рис. 4.2.

Ключовими припущеннями прогнозу є:

- сталість ВВП в 2023 році та невелике зростання в 2024 році за рахунок успіхів української армії на фронті, пожвавлення економічної активності та покращення споживчих та підприємницьких настроїв;
- прогноз на 2023-2024 рр. на основі прогнозування НБУ;
- завершення активних бойових дій в 2024 році, початок післявоєнного відновлення в 2025;
- поступове зниження рівня безробіття досягнення довоєнного рівня безробіття в 10% в 2029 році. Поступове повернення мігрантів у 2024-2025 рр. Та тим не менш, безробіття ще довго залишатиметься на високих рівнях через наслідки війни;

- уповільнення темпів інфляції та наближення інфляції до цільового діапазону 5% в 2026 році, однак подальше зростання через поживлення економічної діяльності та зростання попиту.

- темпи зростання ВВП у післявоєнний період на рівні 12% щорічно. Досягнення довоєнного рівня ВВП в 2027 році;

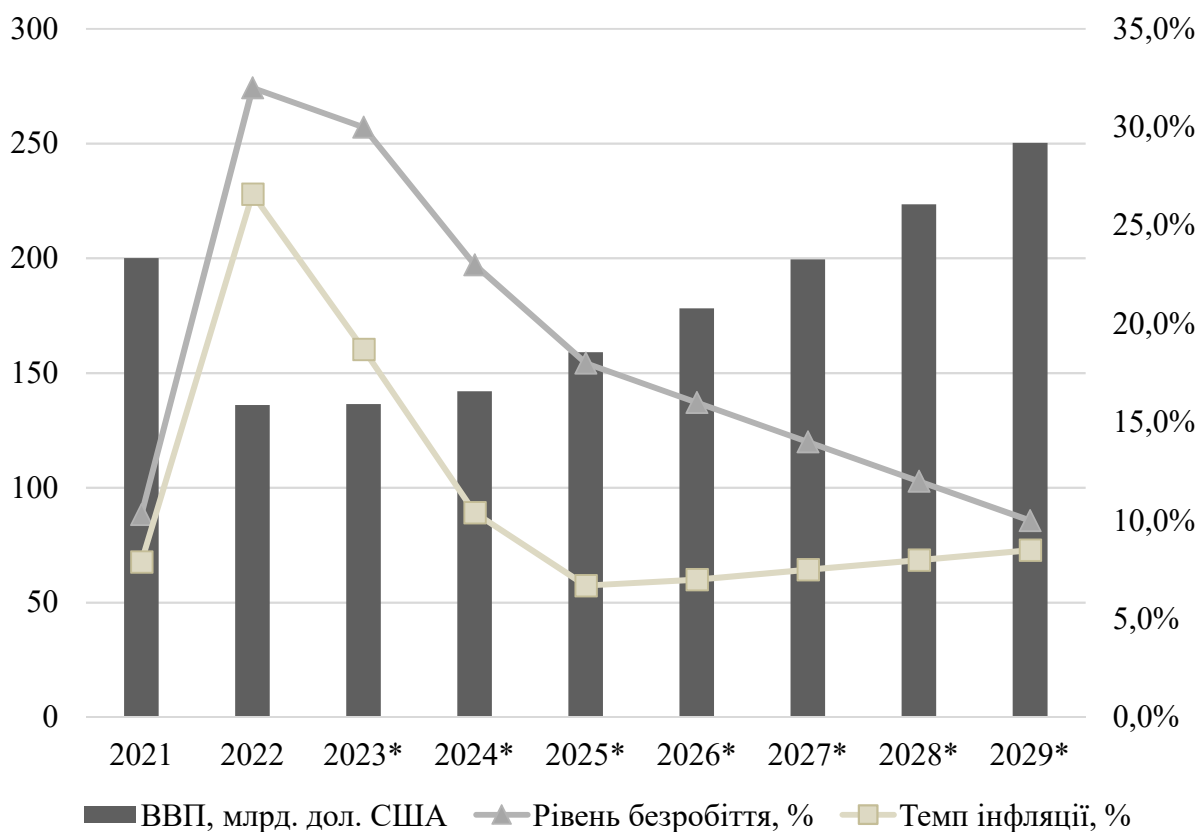

Рис 4.2. Прогноз відновлення економіки у післявоєнний період

Джерело: НБУ [72], власні розрахунки

У подальшому існують перспективи дослідження фінансово-промислових груп в контексті світового та специфічно українського досвіду.

Як зазначалося під час розгляду світового досвіду функціонування аналогів фінансово-промислових груп, причиною бурхливого розвитку економіки Німеччини та Японії у післявоєнний період стали також економічні реформи Л. Ерхарда (Німеччина) та лінія Д. Доджа (Японія). Нерозкритим залишається питання визначення того, які наслідки мали ці реформи безпосередньо на діяльності суб'єктів підприємництва в цих країнах, у тому числі концернів та кейрецу.

Український досвід функціонування фінансово-промислових груп нерозривно пов'язаний з тим, що ФПГ часто оцінюються за особистістю їх кінцевого бенефіціара. Деякі підприємства журналістами та дослідниками згруповуються лише за фактом наявності спільного власника, не маючи формальних зв'язків між собою. В суспільстві існує стійке уявлення про те, що фінансово-промислові групи є продовженням волі їх власника, тому існують перспективи дослідження економічної та репутаційної безпеки фінансово-промислових груп з урахуванням іміджевих ризиків з боку їх власників.

ВИСНОВКИ

Таким чином, провівши дослідження фінансово-промислових груп були отримані такі результати:

1. Проаналізувавши наявні визначення явища фінансово-промислових груп та застосувавши філософський підхід до характеристики явищ, сформульовано, що фінансово-промислові групи - це об'єднання суб'єктів господарювання, що представляють фінансовий (банки, кредитні спілки, страхові компанії) і промисловий (виробничі підприємства) капітал, з метою їх інтеграції та кооперації для оптимізації використання фінансових коштів;

2. В результаті вивчення сутності поняття “фінансово-промислова група”, визначено, що таке об'єднання займає проміжне становище між повністю централізованою корпоративною структурою та простим співробітництвом між компаніями;

3. В поточному законодавстві України будь-яка згадка про фінансово-промислові групи, або промислово-фінансові групи - відсутня. В 1995 році був введений законопроект про регулювання діяльності промислово-фінансових груп, однак, як зазначається в пояснювальній записці до цього законопроекту, з метою усунення надлишкового державного регулювання діяльності об'єднань юридичних осіб цей законопроект був скасований.

4. Проаналізувавши закордонні журналістські та наукові публікації, найближчим в закордонній літературі поняттям до “фінансово-промислових груп” є поняття – “Business conglomerate”. Разом з цим, в інших країнах світу існують національні аналоги фінансово-промислових груп. В Німеччині це концерни, в Японії - кейрецу (дзайбацу), а в Південній Кореї - чеболі.

5. Фінансово-промислові групи класифікуються за способом формування, формою власності, межами діяльності групи та способом інтегрування суб'єктів. Визначено, що фінансово-промислові групи мають зовнішню та внутрішню структуру. Внутрішня структура фінансово-промислової групи складається з трьох елементів: фінансового, промислового і комерційного. Фінансовий елемент є центральним у структурі ФПГ.

Промисловий блок займається управлінням виробництвом. Комерційний блок зосереджується на маркетинговій діяльності групи. Зовнішня структуру залежить від способу інтегрування суб'єктів фінансово-промислової групи і може бути горизонтальною або вертикальною;

6. Проаналізовано наслідки створення і функціонування фінансово-промислових груп для національної економіки та розподілено їх на позитивні (забезпечення активізації інвестиційної діяльності, інтеграції національної економіки до світової на рівних умовах, відновлення технологічних зв'язків, перешкоджання рентоорієнтованій поведінці) та негативних (олігархізації та значному втручанні бенефіціарів фінансово-промислових груп в політичні процеси в країні, приховуванні реальної економічної влади над підприємствами, застосування неекономічних і недоброчесних методів конкуренції).

7. Визначено маркери впливу фінансово-промислових груп на економіку, та розподілено їх на дві категорії: явні (обсяг валової продукції підприємств, сума податкових надходжень від бізнесу, кількість створених робочих місць та заходи з корпоративно-соціальної відповідальності) та приховані (стан конкуренції в кожній конкретній галузі, наявність та обсяги фіктивного капіталу на підприємствах та лобізм з боку представників груп).

8. В результаті огляду методологічних підходів до оцінки впливу фінансово-промислових груп на національну економіку, розроблено власний алгоритм оцінки впливу фінансово-промислових груп на економіку. Першим кроком є визначення актуального переліку фінансово-промислових груп шляхом аналізу останніх публіцистичних, аналітичних та наукових видань. Другим кроком є визначення актуальної структури відібраних фінансово-промислових груп шляхом аналізу майнових зв'язків між підприємствами всередині груп та кінцевими бенефіціарами. Третім кроком є отримання актуальних показників фінансово-господарської діяльності підприємств, що входять до груп, шляхом аналізу їх фінансової звітності. Останнім кроком аналізу є агрегування отриманих показників та їх аналіз та оцінка, зокрема, шляхом визначення їх питомої ваги у показниках загальноекономічної діяльності в країні.

9. Найбільшими фінансово-промисловими групами України є - SCM, Приват, ТАС, Інтерпайп, Сمارт Холдинг, Універсальна інвестиційна група, Group DF, Укрпромінвест. Як найбільш релевантна, для використання у якості об'єкта емпіричного аналізу впливу фінансово-промислових груп на економіку України, була обрана група СКМ, оскільки вона є найбільшою ФПГ України. Група СКМ є ключовим представником металургійної, газодобувної та енергетичної промисловості України, однак в результаті повномасштабного російського вторгнення, що почалося в лютому 2022 року, значним чином постраждали металургійні та енергетичні активи групи. Металургійні комбінати операційної групи Метінвест - Азовсталь та ММК ім. Ілліча, що склали 17% активів групи в 2020 році - окуповані російськими військами в м. Маріуполь, а електростанції та енергопостачальні мережі операційної групи ДТЕК Мережі - постійно перебувають під обстрілами російських військ. В результаті оцінки кількісного впливу фінансово-промислової групи СКМ на економіку України, найбільшу частку випуску генерують підприємства групи в галузях:

- добування сирої нафти та природного газу - 67,4%;
- виробництво коксу та коксопродуктів - 43,5%;
- металургійне виробництво - 43,5%;
- добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів - 39,0%;
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря - 37,2%;
- добування кам'яного та бурого вугілля - 27,3%;

10. В результаті аналізу історичного світового досвіду функціонування фінансово-промислових груп та їх аналогів, ключовими факторами у післявоєнному економічному відновленні Німеччини, Японії та Південної Кореї були: фінансова допомога, економічна та політична інтервенція США, сприяння окупаційної адміністрації США та урядів країн економічному реформуванню країн (податкова та аграрна реформа), дерегуляція ринків та сприяння

промислового виробництва і підтримка великих бізнес-конгломератів шляхом надання дешевих кредитів та безпосередньої урядової підтримки.

11. Для сприяння позитивному впливу фінансово-промислових груп на повоєнний економічний розвиток України та врахування проаналізованого історичного досвіду, були сформовані наступні рекомендації:

- Законодавче регулювання формування та функціонування фінансово-промислових груп. Законодавче регулювання ФПГ є умовою ефективної організації взаємодії фінансово-промислових груп та уряду України або інших країн, міжнародних організацій.

- Використання фінансово-промислових груп в якості двигуна економічного зростання. Капітали ФПГ сконцентровані в гірничо-металургійній галузі, що є стратегічною галуззю національної економіки України. Виробництво сталі є ключовим для розвитку машинобудування та будівництва. Після окупації Донбасу та Криму, Україна втратила контроль над видобутком частини енергетичного та коксівного вугілля і природного газу на шельфі Чорного моря. З відновленням територіальної цілісності України, Донбас може стати економічним двигуном України та Східної Європи, аналогічно до того, як після Другої світової війни, Рур став економічним двигуном відновлення Німеччини та Західної Європи.

- Використання фінансово-промислових груп у якості стовпів промислової політики. Ключовими напрямками промислової політики для подолання відсталості української економіки є: імпортозаміщення, експортоорієнтованість, структурна оптимізація економіки, та “зелена” трансформація.

- Використання зусиль фінансово-промислових груп для модернізації промисловості. Модернізація промисловості має бути зосереджена на втіленні елементів Індустрії 4.0 - це промислове виробництво, яке ґрунтується на втіленні досягнень технологічного процесу з роботизації, автоматизації та комп’ютеризації у галузі промисловості.

12. Побудовано прогноз зростання української економіки у післявоєнний період із врахуванням імплементації запропонованих рекомендацій щодо регулювання діяльності фінансово-промислових груп. Ключовими припущеннями прогнозу є: в 2023 році залишиться на рівні 2022 року завдяки успіхам української армії; завершення активних бойових дій в 2024 році, поживлення економічного зростання в 2024-2025 рр.; поступове зниження рівня безробіття та досягнення довоєнного рівня безробіття в 10% в 2029 році за рахунок поступового повернення мігрантів у 2024-2025 рр.; уповільнення темпів інфляції та наближення інфляції до цільового діапазону 5% в 2026 році; щорічні темпи зростання ВВП у післявоєнний період - 12% щорічно та досягнення довоєнного рівня ВВП (200 млрд. дол. США) в 2027 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соколенко С. И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст / С. И. Соколенко. – К.: Логос, 2002. – 646 с
2. J. Ramachandran, K.S. Manikandan, and Anirvan Pant. Why Conglomerates Thrive (Outside the U.S.). URL: <https://hbr.org/2013/12/why-conglomerates-thrive-outside-the-us>
3. Венгер, В. В. Теоретичні засади формування фінансово-промислових груп [Текст] / Віталій Васильович Венгер // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – No1. – С.46-53. – ISSN 1993-0259.
4. Волошенюк В.В. Сучасна організація ФПГ в Україні та перспективи її розвитку / В.В. Волошенюк, Н.І. Литвиненко // Наукові праці ДонНТУ. – Сер.: Економічна. – 2012. – Вип. 31-3.
5. Воробйов, Ю. М. Інтеграція капіталів учасників фінансово-промислових груп [Електронний ресурс] / Ю. М. Воробйов. – URL: http://kafmen.ru/library/compilations_vak/nvfbi/2009/1/p_14_19.pdf
6. Пашко, М. М. (2010). Фінансовий капітал: сутність і фактори сучасного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, (2), 53-55. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2010/14.pdf
7. Нікітіна, Т. А. Фінансово–промислові групи – як організаційна форма концентрації та централізації капіталу / Т. А. Нікітіна // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. -Київ : - КНУ, 2008. - Вип. 16. - С. 231–237.
8. Ганущак-Єфіменко, Л. М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого та середнього бізнесу / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. — 2013. - № 3. — С. 70-77. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/11855>

9. Юданов, А.Ю. Конкуренція: теорія і практика / А. Ю. Юданов. – М.: АКАЛИС, 2006. – 272 с.
10. Борис, В. М. Фінансовий ринок та сучасні тенденції розвитку. Збірник тез, 64. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/10578/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%A7.2.pdf#page=65>
11. Указ Президента України «Про фінансово-промислові групи в Україні» від 27.01.1995 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/95#Text>
12. Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 06.07.2010 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/95-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Проект Закону про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні" та внесення змін до деяких законодавчих актів України – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6330&skl=7
14. Perotti, E. C., & Gelfer, S. (1998). Investment financing in Russian financial-industrial groups (No. 98-053/2). Tinbergen Institute Discussion Paper.
15. Brown, D., Guriev, S., & Volchkova, N. (1999). Financial-industrial groups in Russia: virtue or vice. Russian Economic Trends, 8(3), 6-12.
16. Chen, J. (2022, April 16). Conglomerate: Definition, Meaning, Creation, and Examples. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/conglomerate.asp>
17. Венгер В. В. Механізми та стимули інтеграції підприємств у фінансово-промислові групи / В. В. Венгер // Актуальні проблеми економіки. - 2014. - № 7. - С. 147-152. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_7_19
18. Скопенко, Н. С. (2010). Основні причини, переваги та недоліки формування інтегрованих структур в харчовій промисловості України. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek6-2-2010-PDF/083-87.pdf
19. Челомбітько Т. В. Розвиток фінансово-промислових груп в національній економіці // Проблеми економіки (Харків). - 2012. - №4. - С. 40.

URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-4_0-pages-40_43.pdf

20. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

21. Закон України “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” від 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-IX#Text>

22. Українська версія журналу Forbes - Forbes Україна. URL: <https://forbes.ua/>

23. Український бізнес-канал UBR - Ukrainian Business Resource. URL: <https://ubr.ua/>

24. Незалежний журналістський бізнес-портал Mind.ua. URL: <https://mind.ua/>

25. Журналістський сайт “Наші Гроші”. URL: <https://nashigroshi.org/about/>

26. Система YouControl - онлайн сервіс перевірки компаній. URL: <https://youcontrol.com.ua/>

27. Сервіс моніторингу реєстраційних даних компаній Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/>

28. Система аналітики відкритих даних Clarity Project. URL: <https://clarity-project.info/>

29. Каталог підприємств України UA Region. URL: <https://www.ua-region.com.ua/>

30. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України SMIDA. URL: <https://smida.gov.ua/>

31. Звітність українських підприємств Zvitnist. URL: <https://zvitnist.com/>

32. Загальна характеристика таблиць "Витрати-випуск" (міжгалузевого балансу) як економіко-математичної моделі економіки. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?id=b0e5c176-f2c4-4b47-9478-ad73f5d48915&lang=uk-UA&title=ZagalnaKharakteristikaTablitsvitrativ>

[vipusk-mizhgaluzevogoBalansuYakEkonomiko-matematichnoiModeliEkonomiki%3Fbceiqqnhmyuoclny](#)

33. Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження "Таблиця "Витрати-випуск". Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2020/101/101.pdf

34. Топ-10 найбільш згадуваних ФПГ України. Інтернет видання MMR - Marketing media review. URL: https://mmr.ua/ru/show/ukrainskie_fpg_v_sotssetyah_top-10_samyh_upominaemyh_kompaniy_

35. Офіційний медіа-сайт групи SCM. URL: <https://www.scm.com.ua/>

36. Група «Приват». Портрет олігарха. Наші Гроші. URL: <https://nashigroshi.org/2022/12/09/hrupa-pryvat-portret-oliharkha/>

37. Офіційний сайт групи ТАС. URL: <http://tas.ua/ua/about/tas/>

38. Офіційний сайт групи Інтерпайп. URL: <https://www.interpipe.biz/>

39. Офіційний сайт групи Смарт Холдинг. URL: <https://smart-holding.com/uk/our-investments>

40. Досьє холдингової компанії “Універсальна інвестиційна група”. Інтернет видання “Лівий берег”. URL: https://rus.lb.ua/file/company/3550_universalnaya_investitsionnaya.html

41. Офіційний сайт групи Group DF. URL: <https://www.groupdf.com/uk/nash-biznes-2>

42. Досьє ПАТ “ЗНКІФ “Прайм Ессетс Кепітал”. Інтернет видання “Лівий берег”. URL: https://rus.lb.ua/file/company/4182_pao_znkif_praym_essets_kepital.html

43. 2000 рік. Як з'явився СКМ | Історія українського бізнесу. Денис Каціло. Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/30-rokiv-ukrainskogo-biznesu/2000-god-konsolidatsiya-istoriya-ukrainskogo-biznesa-21072021-2034>

44. Заява Ріната Ахметова щодо активів Медіа Група Україна. “Медіа-група Україна”. URL: <https://mgukraine.com/press-center/news/890-zayava-rinata-ahmetova-shchodo-aktiviv-media-grupa-ukrajina>

45. Закон України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)” від 23.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>

46. Внесок Групи Метінвест до економічного та соціального розвитку України. Інтернет видання GMK Center. URL: <https://gmk.center/ua/special-projects/dovgij-shlyah-za-korotkij-chas-2/>

47. World Steel Association. URL: <https://worldsteel.org/steel-topics/statistics/steel-data-viewer/>

48. Економічний огляд металургійної галузі України від 07.11.2019. Інтернет видання Рейтинг. URL: <https://rating.zone/ekonomichnyj-ohliad-metalurhijnoi-haluzi-ukrainy/>

49. СКМ та "Смарт-холдинг" завершили об'єднання своїх активів у ГМК у Metinvest. Інтернет видання ЦТС - Центр транспортних стратегій. URL: https://cfts.org.ua/news/skm_i_smart_kholding_zavershili_obyedinenie_svoikh_aktiv_ov_v_gmk_v_metinvest_20841

50. Заява Групи Метінвест щодо застосування персональних санкцій РНБО проти акціонера компанії Вадима Новинського. Офіційний сайт Метінвест. URL: <https://metinvestholding.com/ua/media/news/zayava-grupi-metinvest-schodo-zastosuvannya-personalnih-sankcij-rnbo-proti-akconera-kompan-vadima-novinsjkogo>

51. “Без «Азовсталі» та ММК ім. Ілліча. Що залишилось від металургійного бізнесу Ріната Ахметова і скільки він тепер коштує”. Ігор Орел, Володимир Ланда, Костянтин Гненний. Forbes.ua URL: <https://forbes.ua/inside/bez-azovstali-ta-mmk-im-illicha-shcho-zalishilos-vid-metalurgiynogo-biznesu-rinata-akhmetova-i-skilki-vin-teper-koshtue-16052022-5999>

52. “На тлі санкцій проти Росії. Як руйнування Азовсталі вплинуло на плани Метінвесту збудувати новий завод в ЄС”. Артем Ільїн. Інтернет видання NV Бізнес. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/yakim-bude-noviy-zavod-ahmetova-v-yes-ta-chomu-zminilisya-plani-novini-ukrajini-50270613.html>

53. “ДТЕК втратив під час війни майже 130 своїх співробітників” Інформаційне агентство Інтерфакс-Україна. URL:

<https://interfax.com.ua/news/economic/885922.html>

54. “Від ідеї і вагонів-платформ до контейнерного терміналу – шлях "Левада-Карго" за 10 років”. Ольга Бистрицька. Інтернет видання ЦТС - Центр транспортних стратегій. URL:

https://cfts.org.ua/articles/vid_ide_i_vagoniv_platform_do_konteynernogo_terminalu_shlyakh_levada_kargo_za_10_rokiv_1941/134087

55. Офіційна заява HarvEast щодо втрати захопленої військовими техніки. URL: <https://harveast.com/ru/news/oficiyna-zayava-harveast-shchodo-vtrati-zahoplenoyi-viyskovimi-tehniki>

56. “Рейтинг надійності банків за підсумками 2020 року” Mind.ua. URL: <https://mind.ua/publications/20222673-rejting-nadijnosti-bankiv-za-pidsumkami-2020-roku>

57. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. Київська Школа Економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.docx.pdf

58. “Фронт пригнічення: бомбардування німецьких міст під час Другої світової”. Данило Мельніченко. Інтернет видання Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/02/2/160876/>

59. “Як відновити Україну після війни — досвід Японії” Інтернет видання Полтавська хвиля. URL: <https://poltavawave.com.ua/p/iak-vidnoviti-ukrayinu-pislia-viini----dosvid-iaponiyi-695849>

60. “Від руїн до світового лідерства в економіці”. Юлія Юрків. Інтернет видання Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/>

61. “Was ist ein Konzern? Definition und Beispiele”. URL: <https://www.firma.de/firmengruendung/was-ist-ein-konzern-definition-und-beispiele/>

62. Тарасенко А. В. "Лінія Доджа" народжує нову Японію / А. В. Тарасенко // Сходознавство. Актуальність та перспективи : тези доп. II Міжнар. наук.-метод. конф., Харків, 19 берез. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [уклад.: Н. В. Руда, Л. М. Ямпольська]. – Харків : ХНПУ, 2021. – С. 200 –202.

63. Grabowiecki, Jerzy. (2006). Keiretsu Groups: Their Role in the Japanese Economy and a Reference Point (or Paradigm) for Other Countries. 413. 1-85. URL: https://www.researchgate.net/publication/333134570_Keiretsu_Groups_Their_Role_in_the_Japanese_Economy_and_a_Reference_Point_or_Paradigm_for_Other_Countries

64. The Origins of Korean Chaebols and their Roots in the Korean War. The Korean Journal of International Studies 3-1 (December 2005), 203-230. Published online December 31, 2005. URL: <https://www.kjis.org/journal/view.html?spage=203&volume=3&number=1>

65. Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno>

66. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього / В. І. Скіцько // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 5. - С. 33-40. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_5_8

67. Industry 4.0 Market Size, Share & COVID-19 Impact Analysis, By Application (Industrial Automation, Smart Factory, and Industrial IoT), By Vertical (Manufacturing, Energy & Utilities, Automotive, Oil and Gas, Aerospace and Defense, Electronics and Consumer Goods, and Others), and Regional Forecast, 2022-2029. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-4-0-market-102375>

68. “Як буде відновлюватися Україна?”. Ю. Свириденко. Інтернет видання Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/21/7341214/>

69. Україна є чемпіонкою вугільного субсидування – міжнародне дослідження. Центр екологічних ініціатив “Екодія”. URL: <https://ecoaction.org.ua/ukraina-chempionka-vuhilnoho-subsyduvannia.html>

70. Генштаб ЗСУ, Мінцифра та UNITED24 збирають Армію дронів. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/genshtab-zsu-mintsifra-ta-united24-zbirayut-armiyu-droniv>

71. “Military-tech в Україні: аналізуємо стан індустрії, проблеми та перспективи галузі”. Оксана Войтко. Інтернет портал Dou.ua URL: <https://dou.ua/lenta/articles/military-tech-in-ukraine/>

72. Інфляційний звіт НБУ. Січень 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Видобуток	ПрАТ «Північний гірничо - збагачувальний комбінат»
	ПрАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат»
	ПрАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат»
	ПрАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат» 45,9%
	ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське»
	United Coal Company, США
Металургія	ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»
	ПрАТ "ММК ім. Ілліча"
	ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» 49,9%
	ТОВ «Юністіл»
	ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод»
	ПрАТ «Запоріжжкокс» 57,2%
	ПрАТ «Камет-Сталь»
	ПрАТ «Запоріжвогнетрив»
	Ferriera Valsider S.P.A. Verona, Італія
	Trametal SpA, Італія
	Spartan UK Ltd, Великобританія
	Промет Стил АД, Болгарія
	ТОВ "МЕТІНВЕСТ-РЕСУРС"
Продажі	ТОВ «Метінвест-СМІ»
	Metinvest International SA Geneva, Швейцарія
Логістика та закупівлі	ТОВ «МЕТІНВЕСТ-ШИППІНГ»
Сервіс та інжиніринг	ТОВ «МЕТІНВЕСТ-Промсервіс»
	ТОВ «МЕТІНВЕСТ ІНЖИНІРИНГ»
	ТОВ «МЕТІНВЕСТ-Маріупольський ремонтно-механічний завод»
	ТОВ «МЕТІНВЕСТ-Криворізький ремонтно-механічний завод»
	ТОВ «МЕТІНВЕСТ ДІДЖИТАЛ»
	ТОВ «МЕТІНВЕСТ БІЗНЕС СЕРВІС»

Рис. А.1. Структура групи Метінвест

Додаток А.2

Видобуток вугілля і генерація електроенергії ТОВ "ДТЕК Енерго"	ТОВ "Корум Груп" (5 підприємств)
	ТОВ "Першотравенський ремонтно-механічний завод"
	ТДВ "Шахта "Білозерська"
	ПрАТ "ДТЕК Павлоградвугілля"
	ПАТ "ДТЕК Добропільська ЦЗФ"
	ТОВ "ДТЕК Курахівська ЦЗФ"
	АТ ДТЕК "Дніпроенерго" (3 ТЕС)
	ТОВ "ДТЕК Східенерго" (2 ТЕС)
Відновлювальна енергетика ТОВ "ДТЕК ВДЕ"	АТ "ДТЕК Західенерго" (3 ТЕС)
	ТОВ "ДТЕК Ботієвська вітроелектростанція"
	ТОВ "ДТЕК Нікопольська сонячна електростанція"
	ТОВ "ДТЕК Орлівська вітроелектростанція"
	ТОВ "ДТЕК Покровська сонячна електростанція"
	ТОВ "ДТЕК Приморська вітроелектростанція"
	ТОВ "ДТЕК Приморська вітроелектростанція - 2"
	ТОВ "ДТЕК Типігульська ВЕС"
ТОВ "ДТЕК Трифонівська сонячна електростанція"	
ТОВ "ВІНД ТЕХ"	
Видобуток природного газу і газового конденсату ТОВ "ДТЕК НАФТОГАЗ"	ТОВ "Інвестекогаз"
	ПрАТ "Нафтогазвидобування"
	ТОВ "Нафтогазрозробка"
	ТОВ "Нафтогазенергія"
	ТОВ "Нафтогазексплуатація"
	ТОВ "Нафтогазгеорозвідка"
	ТОВ "Нафтогазсистеми"
Розподіл електроенергії ТОВ "ДТЕК Мережі"	АТ "ДТЕК Дніпровські електромережі"
	АТ "ДТЕК Донецькі електромережі"
	ПрАТ "ДТЕК ПЕМ-Енерговугілля"
	ТОВ "ДТЕК Високовольтні електромережі"
	ПрАТ "ДТЕК Київські електромережі"
	ПрАТ "ДТЕК Київські регіональні електромережі"
	АТ "ДТЕК Одеські електромережі"
Постачання електроенергії ТОВ "Д. Солюшнс"	ТОВ "Київські енергетичні послуги"
	ТОВ "Дніпровські енергетичні послуги"
	ТОВ "Донецькі енергетичні послуги"
	ТОВ "ЯСНО Енергоефективність"
Трейдинг енергоресурсами ТОВ "Л. Трейдинг"	
ТОВ "Академія ДТЕК"	
ТОВ "Інтеренергосервіс"	

Рис. А.2. Структура групи ДТЕК

Додаток Б.1

Підприємство	ЄДРПОУ	Підприємство	ЄДРПОУ
Авдіївський коксохімічний завод	00191075	ДТЕК Нафтогаз	44616010
Агро-Холдинг МС	34575937	Еста Проперті Менеджмент	36050344
Академія ДТЕК	43255250	Еста Холдинг	34435248
Альбус Проджект	35863713	Запоріжвогнетрив	00191885
АРНОКС	40694226	Запоріжжкокс	00191224
АФ "ЕЛІТА"	13421559	Запоріжсталь	00191230
Ботієвська ВЕС	36168821	Західенерго	23269555
ВЕСКО	00282049	Інвестекогаз	39727918
Високовольтні електромережі	31018149	Інгулецький ГЗК	00190905
ВІНД ТЕХ	36496790	Індустріальні технології	38475263
Вогнетривнеруд	24464945	Інтеренергосервіс	34063592
ВОСТОК ПРОДЖЕКТ	35126925	Камет-Сталь	05393085
Готель "Європа"	36530050	Київські електромережі	41946011
Д. Солюшнс	42750685	Київські енергетичні послуги	41916045
Д. Трейдинг	42751799	Київські регіональні електромережі	23243188
Дніпровські електромережі	23359034	Комплекс Пушкінський	34960514
Дніпровські енергетичні послуги	42082379	Корум Груп	37296011
Дніпроенерго	00130872	Корум Дружківський машинобудівний завод	37295825
Добропільська ЦЗФ	00176472	Корум Репеїр	37790506
Донецькі електромережі	00131268	Корум Світло Шахтаря	00165712
Донецькі енергетичні послуги	42086719	Корум Трейдинг	32131733
ДП "Ілліч-Агро Донбас"	34550446	Корум Шахтспецбуд	36103076
Дружковське рудоуправління	00191796	Кривбасвибухпром	00190934
ДТЕК ВДЕ	42053484	Курахівська ЦЗФ	33959754
ДТЕК Енерго	34225325	Левада Карго	38464969
ДТЕК Мережі	41916207	Лемтранс	30600592

Рис. Б.1. Підприємства групи СКМ

Додаток Б.2

Підприємство	ЄДРПОУ	Підприємство	ЄДРПОУ
Метінвест-Бізнес-Сервіс	39374955	Покровська СЕС	41442374
Метінвест-Діджитал	42485293	Портінвест	37200001
Метінвест-Інжиніринг	37732376	Приморська ВЕС	36496784
Метінвест-Криворізький РМЗ	35484610	Приморська ВЕС - 2	41310377
Метінвест-Маріупольський РМЗ	38673998	ПРОЕКТ-2012	35833280
Метінвест-Промсервіс	39641616	ПУМБ	14282829
Метінвест-СМЦ	32036829	Ресайклінг Солюшнс	42561761
Метінвест-Шіппінг	31158623	Ріджен	42132749
МК Азовсталь	00191158	СКМ Фінанс	33340407
ММК ім. Ілліча	00191129	СОЛЕМ	35611064
Нафтогазвидобування	32377038	Столичний ЦУМ	37254825
Нафтогазгеорозвідка	43027125	Східенерго	31831942
Нафтогазексплуатація	42972854	СЬОМА ЛІНІЯ	35951469
Нафтогазенергія	42972869	Тилігульська ВЕС	42025153
Нафтогазрозробка	39598105	Трифонівська СЕС	37232157
Нафтогазсистеми	42832275	Харвіст Есетс	37546186
Нікопольська СЕС	41441611	Харвіст Трейдинг	38081730
НKK "Сіґма-Сервіс"	36306416	Харвіст Холдинг	37546301
Новотроїцьке рудоуправління	00191810	Центр Облікових Рішень	37967622
Одеські електромережі	00131713	Центральний ГЗК	00190977
Орлівська ВЕС	41310382	Часівоярський вогнетривкий комбінат	00191773
Павлоградвугілля	00178353	Шахта Білозерська	36028628
ПЕМ-енерговугілля	00169845	ШУ Покровське	13498562
Першотравенський РМЗ	34245509	Юністіл	35601339
Південний ГЗК	00191000	ЯСНО Енергоефективність	40124047
Північний ГЗК	00191023		

Рис. Б.2. Підприємства групи СКМ